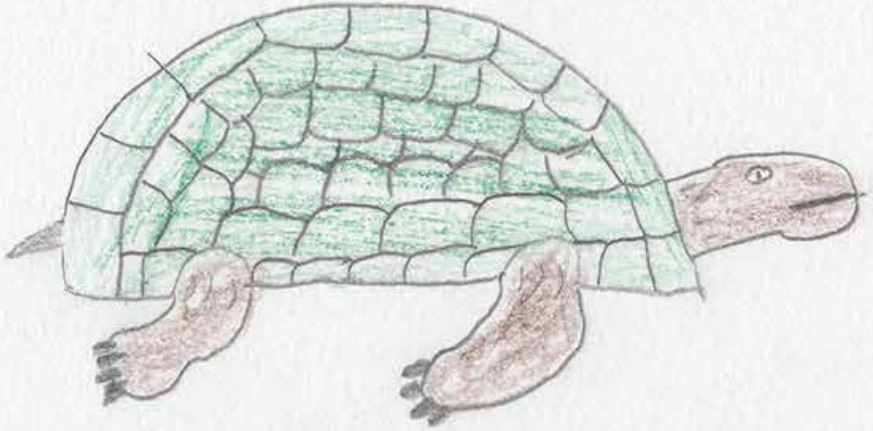

VAN HIER... ... TOT DAAR

Inhoud

2	Inhoud	1
	Colofon	4
	Voor je met deze lesmap aan de slag gaat ...	5
	1. Deze lesmap in 3 stappen	6
	1.1. Stap 1: Introduceer het thema 'vluchtelingen'	6
	1.2. Stap 2: Kies thema's, tekeningen en opdrachten	6
	1.3. Stap 3: Naverwerking	6
	2. Introduceer het thema 'vluchtelingen'	7
	2.1. Een hoopvolle toekomst	7
	Achtergrond bij het thema door Ann Vermeulen	7
	2.2. De vluchtelingencrisis in één oogopslag	11
	2.3. Kunst en mensen op de vlucht	11
	2.4. Introvragenlijst	14
	2.5. Intro 1: Digitaal Moodboard	16
	2.6. Intro 2: Vluchtpoëzie	17
	2.7. Introsamenvatting met woordspin (mindmap)	19
	2.8. Extra intro-oefeningen	20
	2.8.1. Extra: Een oefening in vertrouwen	20
	2.8.2. Extra: Ervaringsspel met insluiten	21
	2.8.3. Extra: Klasdiscussie secundair onderwijs	22
	3. Kies tekeningen en opdrachten	26
	3.1. Thema: Huis & Thuis	26
	3.1.1. Huis & Thuis 1: Thuisdoos (L.O.)	27
	3.1.2. Huis & Thuis 2: Zelfportret als gebouw (L.O./S.O.)	29
	3.1.3. Huis & Thuis 3: Strip (S.O.)	29
	3.1.4. Huis & Thuis 4: Paspoort-object (S.O./L.O.)	32
	3.2. Thema 2: Vluchten & Veiligheid	36
	3.2.1. Vluchten & veiligheid 1: Iconische beelden (S.O.)	40
	3.2.2. Vluchten & Veiligheid 2: De boot in (L.O./S.O.)	45
	3.2.3. Vluchten & Veiligheid 3: Art for Freedom (L.O./S.O.)	48
	3.3. Thema 3: Vrede & Symbolen	55
	3.3.1. Vrede & Symbolen 1: Schildpad (L.O.)	57
	3.3.2. Vrede & Symbolen 2: Vredessymbool (L.O./S.O.)	58
	3.4. Thema 4: Identiteit	61
	3.4.1. Identiteit 1: Achter één vlag? (L.O./S.O.)	64
	3.4.2. Identiteit 2: Tekeningenactie (L.O./S.O.)	68
	3.5. Thema 5: Globalisering	71

	3.5.1. Globalisering 1: Maak een mini-zine (L.O./S.O.)	72
	3.5.2. Globalisering 2: Wereldcollage (L.O./S.O.)	74
	3.5.3. Globalisering 3: Maak een nieuwe taal	76
	4. Doelstellingen en eindtermen	78
	4.1. Lager onderwijs	78
	Muzische vorming	78
	Nederlands	79
	Mens en maatschappij	80
	ICT	81
	Leren leren	81
	Sociale vaardigheden	81
	4.2. Secundair onderwijs – V.O.E.T.	82
	Overkoepelend	82
	Context 3: Sociorelationele ontwikkeling	82
	Context 5: Politiek-juridische samenleving	82
	Context 6: Socio-economische samenleving	83
	Context 7: Socioculturele samenleving	83
	ICT	83
	4.3. Secundair onderwijs – eerste graad	84
	A&B-stroom – Artistieke opvoeding	84
	A-stroom – Geschiedenis	85
	A-stroom – Nederlands	85
	B-stroom – Maatschappelijke vorming/ Geschiedenis/Aardrijkskunde	86
	B-stroom – Nederlands	86
	4.4. Secundair onderwijs – tweede graad	87
	ASO/KSO/TSO – Nederlands	87
	ASO – Humane wetenschappen	87
	BSO – Project algemene vakken	88
	ASO/KSO/TSO – Geschiedenis	88
	4.5. Secundair onderwijs – derde graad	88
	ASO/KSO/TSO – Geschiedenis	88
	ASO/KSO/TSO – Nederlands	89
	ASO – Humane wetenschappen	89
	BSO – Project algemene vakken	90

Colofon

4

Deze lesmap is een samenwerking van S.M.A.K. Gent, Academie Beeldende Kunsten Gent en Vluchtelingenwerk Vlaanderen.

Tekst – VitamineD Gent, David Van Bambost
Grafisch Ontwerp – Femke Vanbelle
Eindredactie – Annelies Vantghem
Coördinatie – Hidde van Schie

Met speciale dank aan:

Lizzy Pauwels
Ann Vermeulen
Alle leerkrachten die hebben meegewerkt aan de totstandkoming van deze lesmap.

Met steun van de Stad Gent.

academiegent.be
vluchtelingenwerk.be
vitamined.gent
smak.be

Voor je met dit lespakket aan de slag gaat ...

5

Beste leerkracht,

Deze lesmap sluit aan bij 'Van hier... tot daar', een boek met tekeningen gemaakt door vluchtelingen. Het boek ontstond tijdens bezoeken van vrijwilligers van S.M.A.K. aan vluchtelingenopvangcentra en -kampen. Volwassenen en kinderen werden er gevraagd om op papier te uiten wat ze hebben meegemaakt, wat hen heeft getekend, waarover ze dromen, waar ze op hopen ... Tekenen toonde zich daarbij als een universele taal die culturen en grenzen overstijgt.

De tekeningen geven heel wat stof tot discussie, nadenken en verwerken. We hebben er een aantal lesmethodes aan gekoppeld om in de klas te werken rond vluchtelingen, vluchten, veiligheid, nationaliteit, identiteit, vrede, symbolen, huis en thuis. Het resultaat is telkens een muzisch vervolg op de aangereikte tekeningen.

Werk bij voorkeur vakoverschrijdend. Maak er een themaweek, project of hoekenwerk van. De thema's in deze lesmap nodigen uit om over een langere periode te werken, niet in het minst omdat ze zeer actueel zijn en blijven. Samen met de informatie in deze bundel vormt de actualiteit jouw bron van kennis en achtergrondinformatie.

Deze lesmap werd ontwikkeld voor leerlingen **vanaf de derde graad lager onderwijs tot en met de derde graad secundair onderwijs**. De opdrachten zijn zeer breed uitgewerkt. Op maat van je onderwijsniveau of studierichting worden verschillende keuzemogelijkheden aangereikt.

Wij wensen jullie veel interessante inzichten en mooie realisaties toe,

publiekswerking S.M.A.K.

1. Dit lespakket in 3 stappen

1.1. Stap 1: introduceer het thema 'vluchtelingen'

De vluchtelingenproblematiek is geen vrijblijvend thema. Net daarom is het belangrijk om het niet uit de weg te gaan in de klas. Goed introduceren bij je leerlingen is daarbij een noodzaak.

Speciaal voor deze lesmap schreef Ann Vermeulen van Vluchtelingenwerk Vlaanderen een inleidende tekst die de problematiek duidelijk kadert. Neem deze tekst zeker door met je leerlingen. We geven ook enkele sprekende cijfers mee.

De inleidende opdrachten zijn bedoeld als verkennende oefeningen rond het thema. Zo kom je te weten wat je leerlingen er al over weten en wat er bij hen leeft

Kanttekening

Rond dit thema werken met vluchtelingen of nieuwkomers in de klas kan de les extra interessant maken, maar er kunnen ook trauma's en heftige emoties naar boven komen. Aan jou om hierop in te spelen en het thema te kaderen op maat van je klas.

1.2. Stap 2: kies thema's, tekeningen en opdrachten

De tekeningen die wij selecteerden, laten verschillende aspecten van 'mensen op de vlucht' aan bod komen. Kies één of meerdere tekeningen en bijhorende opdrachten op het niveau van jouw klas. Doorblader daarnaast ook het boek 'Van hier ... tot daar'. Er staan nog meer tekeningen in rond de thematiek(en) in deze lesmap.

1.3. Stap 3: naverwerking

Het stopt niet bij de muzische opdracht. Brei er een vervolg aan met een nabespreking, een activiteit op school of een extra-muros-activiteit. Ook hiervoor geven we suggesties mee.

2. Introduceer het thema 'vluchtelingen'

We horen veel over vluchtelingen: in het nieuws, op school enzovoort. Dat mensen op de vlucht zijn, is niet nieuw.

Toen er veel vroeger hongersnood was in Europa, vluchtten mensen naar Amerika. Binnen Europa sloegen heel veel mensen op de vlucht tijdens Wereldoorlog I en II. Tijdens de Spaanse burgeroorlog werden Spaanse kinderen opgevangen in België. In de jaren '70 waren er de Vietnamese bootvluchtelingen. En zo kunnen we blijven doorgaan.

De laatste decennia zijn er veel oorlogen en problemen in het Midden-Oosten en Afrika. Daarom slaan in deze regio's veel mensen op de vlucht. Ze komen onder meer in Vlaanderen terecht. Ann Vermeulen van Vluchtelingenwerk Vlaanderen is bijzonder goed geplaatst om de huidige vluchtelingenproblematiek te kaderen.

2.1. Een hoopvolle toekomst

Achtergrond bij het thema door Ann Vermeulen

Vluchtelingencrisis, migratie, asiël ... woorden die we ondertussen allemaal vaak hoorden. Ze geven het gevoel dat iedereen wel weet waarover het gaat. En toch blijft het in het – dikwijls verhitte – debat noodzakelijk om ons beter te informeren, om onze standpunten sterker te onderbouwen, om goed na te denken en degelijke informatie te verspreiden.

Meer en meer leven we in een migratiesamenleving. Dat maakt de dagdagelijkse realiteit complexer. Deze complexiteit heeft aandacht en helderheid nodig. En wie kan er een betere loop bieden dan het onderwijs en de sociaal-culturele sector? Daar waar jonge burgers formeel en informeel leren. Laten we samen met jongeren op zoek gaan naar antwoorden, ze een heldere en humane kijk helpen ontwikkelen en ze daarbij houvast bieden.

De laatste jaren kwamen we op globaal niveau terecht in de grootste vluchtelingencrisis sinds de Tweede Wereldoorlog. Meer dan 65 miljoen mensen zijn op de vlucht. Uitzichtloos geweld in Syrië, Irak en Afghanistan en conflicten in sub-Sahara Afrika en elders hebben ervoor gezorgd dat er wereldwijd ongezien

veel mensen op de vlucht zijn. Miljoenen mensen in wanhopige situaties. Allemaal vluchtelingen die vooral vastzitten in de eigen regio of vastlopen aan de grenzen van Fort Europa.

De reactie op deze crisis is tot op vandaag ondermaats. Rijke regio's gaan in verdedigingsmodus, maken deals met onveilige landen en bouwen muren. Westerse mogendheden vergeten daarbij dat Europa slechts 5% opvangt van alle mensen die op de vlucht zijn. 85% van hen wordt opgevangen in ontwikkelingslanden.

Europa sluit de ogen voor de humanitaire rampen die zich afspelen in de vluchtelingenkampen in onder meer Griekenland, Turkije en Libanon, waar mensen worden opgesloten, beschoten en teruggestuurd. Europese landen weigeren humanitaire visa te verstrekken. Over de hervestiging van de meest kwetsbaren doen ze beloften die ze niet inlossen. Tegelijk bieden ontwikkelingslanden met beperkte middelen steun en onderdak aan miljoenen vluchtelingen. De humanitaire hulp aan de kampen is al te beperkt. Dit lokt onophoudelijk crisissituaties uit omdat er onvoldoende geld is voor voedsel, medicijnen, onderwijs en veiligheid.

De situatie is voor veel vluchtelingen uitzichtloos. Steeds meer grenzen gaan dicht. Regeringen behandelen mensen op een onmenselijke manier. De universele mensenrechten worden dagelijks massaal met voeten getreden. Er is geen mogelijkheid om op een veilige en legale manier asiel aan te vragen. Duizenden mensen 'kiezen' daardoor noodgedwongen voor levensgevaarlijke ontsnappingsroutes. Ze hebben geen andere keuze dan hun lot in handen te leggen van mensensmokkelaars.

En dan zien wij beelden van ronddobberende bootjes wachtend op redding. Wij horen over vluchtelingen die verstopt in vrachtwagens eindeloze trajecten afleggen. We lezen verhalen over ellenlange voettochten.

Elke maand tellen we met grote precisie het aantal asielzoekers dat aankomt, erkend of gerepatrieerd wordt of onderweg naar Europa overlijdt. We vergeten al te vaak de vele anonieme slachtoffers op de bodem van de zee, in een vergeten koeltruck, in een uitzichtloze Sahara ... De groep onzichtbaren, gestorven of van de radar verdwenen, is ontelbaar.

Dit hele drama speelt zich af terwijl er een internationaal recht op asiel bestaat en we erg fier zijn op 'onze' Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens.

Door degenen die eindbestemming Europa halen, wordt er ongeduldig uitgekeken naar een hoopvolle en veilige toekomst. In ons land krijgen alle asielzoekers de kans om asiel aan te vragen. Terwijl de procedure loopt, krijgen ze bed, bad en brood.

In en rond de vele opvangcentra in ons land ontstaan prachtige initiatieven die de basis vormen voor nieuwe netwerken. Daarbij wordt er samen geschreven aan een toekomstverhaal dat hoopvol en krachtig is.

Door deze migratiebewegingen is 'onze' mondiale samenleving sociaal en politiek in een nieuwe fase terechtgekomen. We zijn aanbeland in een super-diverse samenleving die enkel kan worden begrepen als we mensen – en zeker jongeren – bewust maken van deze transitie. Dat kan door samen te reflecteren over de vele opportuniteiten van deze vernieuwde context.

Het onderwijs, de sociaal-culturele sector en de jeugdsector hebben de kans om mythes te doorprikken, juiste feiten aan te reiken en onze verantwoordelijkheid te prikkelen. Er zijn heel veel mogelijkheden om jongeren gevoelig te maken voor super-diversiteit en hen interculturele vaardigheden bij te brengen. We kunnen jongeren kennis laten maken met hoopvolle praktijken. We kunnen samen met hen de zoektocht aangaan om het hoofd te bieden aan de uitdagingen van deze super-diverse samenleving.

Migratie is alles, alles is migratie. Het is geen verhaal naast andere verhalen. Het is het verhaal van deze tijd, verweven en verstrengeld met onze realiteit. Het is dus onvoldoende om één keer per jaar een dag te besteden aan het thema 'asiel en migratie' of om eenmalig een lessenreeks af te werken. De uitdaging is groter: jongeren leren hoe elke dag om te gaan met super-diversiteit. Elk schoolvak, elk thema, elke klasgroep biedt kansen om de link te leggen met deze vernieuwde realiteit.

De leerlingen van vandaag zijn de mensen van morgen. Zij bepalen mee de toekomst. Zij zullen mogen beslissen, zij zullen mee onze maatschappij vormen.

Laat ons werk maken van onderwijs dat een weerspiegeling vormt van de super-diverse samenleving. Die vraagt om gedeelde verantwoordelijkheid, naar burgers om bruggen te bouwen, om nieuwe kansen te creëren en toekomstperspectieven te bieden voor elke burger, met of zonder vluchtverhaal.

credit onbekend

2.2. De vluchtelingencrisis in één oogopslag

- Wereldwijd 65,6 miljoen mensen op de vlucht. Het aantal mensen dat in 2016 op de vlucht was voor oorlog, geweld en vervolging is het hoogste aantal ooit.
- 51% van de mensen op de vlucht is jonger dan 18 jaar.
- Meer dan 75 000 kinderen zijn zonder ouders of gescheiden van hun ouders op de vlucht of onderweg.
- 55% van de vluchtelingen komt uit 3 landen:
 - Zuid-Soedan (1,4 miljoen),
 - Afghanistan (2,5 miljoen),
 - Syrië (5,5 miljoen).
- De 5 landen die de meeste vluchtelingen opvangen:
 1. Turkije,
 2. Pakistan,
 3. Libanon,
 4. Iran,
 5. Oeganda.
- Slechts 50% van de vluchtelingenkinderen wereldwijd heeft toegang tot basisonderwijs. Het wordt nog moeilijker eens ze ouder worden: slechts 22% volgt secundair onderwijs.
- 1 op de 6 vluchtelingen bevindt zich in Libanon.

Bron: UNHCR De VN-Vluchtelingenorganisatie - unhcr.org/nl

Achtergrond

De meeste vluchtelingen worden opgevangen in de minst ontwikkelde landen ter wereld. Dit betekent dat ze meestal niet kunnen kiezen waar ze terecht zullen komen.

2.3. Kunst en mensen op de vlucht

Je kan op verschillende manieren naar de vluchtelingenproblematiek kijken: politiek, humanitair, financieel ... én door de ogen van kunstenaars. Heel wat kunstenaars maakten werk rond het thema.

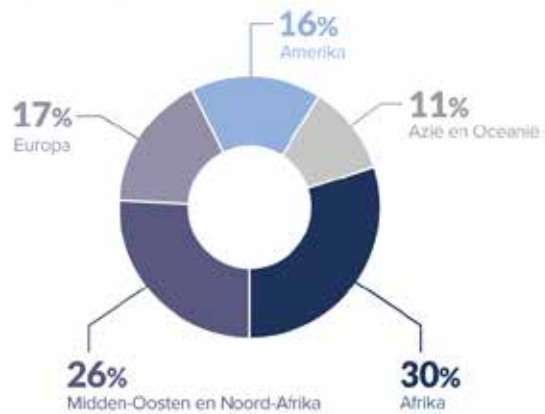
Bekijk met de klas deze voorbeelden:

12

13

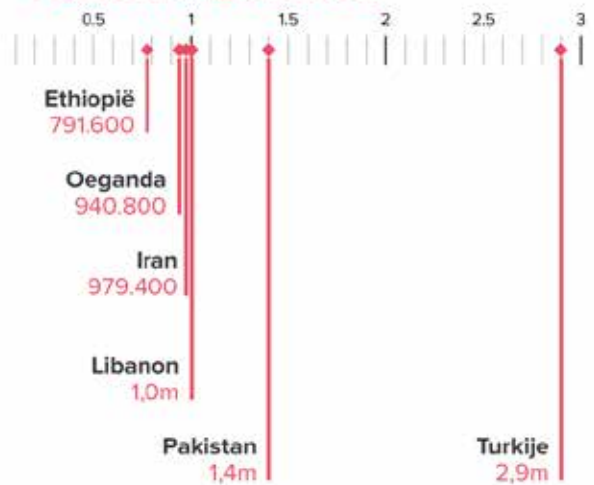
Waar worden ontheemde mensen opgevangen

55% van alle vluchtelingen komt uit drie landen

Top ontvangstlanden

Bron: UNHCR / 19 Juni 2017

2.4. Introvragenlijst

Deze vragenlijst helpt je op weg bij het maken van een digitaal moodboard of een poëzieopdracht (zie verder).

Stel je voor dat jullie met de hele klas op de vlucht zijn. Laat je verbeelding werken om deze vragen te beantwoorden:

- Waarom zijn we weggevlucht uit onze huizen, onze school, ons land?
- Wat hopen we te vinden door te vluchten?
- Wat en wie nemen we mee op onze reis?
- Hoe reizen we: met welk vervoermiddel, langs welke landen ...?
- Naar welk land vluchten we vanuit België?
- Van wie hopen we hulp te krijgen onderweg?
- Welk gevoel geeft het om te vluchten?
- Onze tocht is geen plezierreisje. Wat gebeurt er allemaal onderweg?
- Hoe voelen we ons bij de gebeurtenissen onderweg?
- Waaraan moeten we ons aanpassen wanneer we in het vluchtland zijn aangekomen? Wat is er allemaal anders?
- In een nieuw land mogen we niet zomaar alles doen wat we willen. Wat mogen (en moeten) we wel als nieuwkomers? Wat mogen we niet?
- Hoe voelt het dat we anders worden behandeld dan de mensen die al in het land wonen?

2.5. Intro 1: digitaal mood board

Bij deze opdracht wordt geassocieerd met beelden en emoties. Gebruik de introvragenlijst.

16

Tijd	Twee tot drie lestijden.
Dit heb je nodig	Introvragenlijst (zie hiervoor). Computer en/of smartphones met internetaansluiting.
Lesdoel	De leerlingen leren het vluchtelingthema kennen en verkennen. De leerlingen associëren met beelden.

Zo maak je het digitale mood board

- Verdeel de klas in groepen van twee tot vier leerlingen.
- Aan elke groep wordt een emotie toegewezen: kwaadheid - verwondering - verdriet - hoop - blijheid - angst ...
- Maak voor dit project een account aan in Pinterest of Instagram.
- Laat elke groep binnen dit systeem zijn eigen *moodboard* maken.
- Gebruik daarbij de **Introvragenlijst**. Beantwoord de vragen met afbeeldingen die passen bij de emotie. Doe dit door vrij te associëren met beelden.
- Elke groep stelt zijn *moodboard* voor aan de klas.

Achtergrond

De verhalen achter mediaberichten zijn genuanceerder en menselijker dan we op het eerste zicht zien en horen. De werkelijkheid is complexer met veel zorgwekkende feiten maar ook warme en positieve gebeurtenissen en verhalen.

2.6. Intro 2: vluchtpoëzie

Deze opdracht werkt met vrije associatie om tot een gedicht te komen.

17

Tijd	Twee lestijden.
Dit heb je nodig	Papier en schrijfgerief. Introvragenlijst (zie hiervoor).
Lesdoel	De leerlingen leren het vluchtelingthema kennen en verkennen. De leerlingen associëren met woorden. De leerlingen dichten.

Zo werkt het

Werk per twee.

Elk team heeft een blad papier en schrijfgerief.

Stap 1: woorden verzamelen

Twee leerlingen komen aan het bord.

Je stelt een drietal vragen (uit de lijst). Alle leerlingen van de klas zeggen woorden die bij hen opkomen. Ze mogen hun gedachten de vrije loop laten en hoeven niet 'correct' op de vragen te antwoorden. De twee leerlingen schrijven de woorden op het bord.

Stap 2: strofe maken

Alle teams schrijven vier zinnen neer.

In drie zinnen zitten enkele woorden verwerkt die op het bord staan.

Eén zin hoeft geen woorden te bevatten die op het bord staan.

Stap 3: herhaal

Herhaal stappen 1 en 2 een drietal keer.

Laat telkens andere leerlingen de woorden aan het bord noteren.

Gebruik telkens andere vragen uit de lijst.

Zo komt elk team tot een gedicht van drie strofen.

Zo krijgt elk team een gedicht van drie strofen.

Stap 4: voordracht

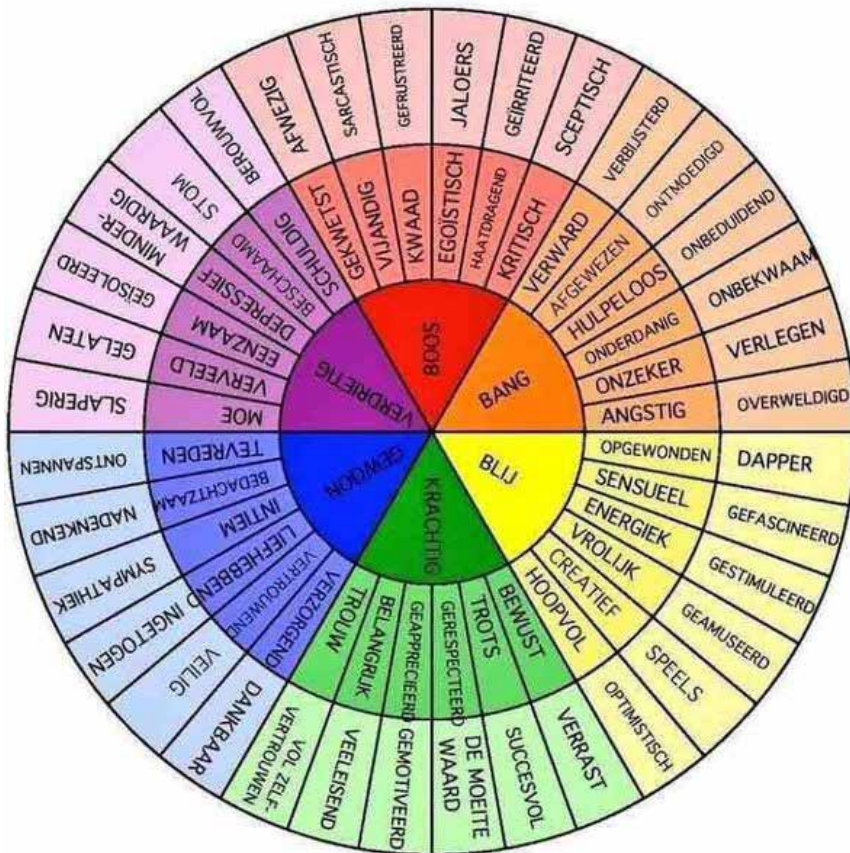
Elk team leest z'n gedicht voor aan de klas.

Naverwerking

Bespreek de gedichten klassikaal:

- Wat vinden jullie verrassend, aangrijpend, origineel ... ?
- Wat zeggen de gedichten over op de vlucht zijn, over mensen op de vlucht?
- Welke emoties vinden jullie terug in de gedichten?

Gebruik hiervoor eventueel een rad van emoties:

2.7. Introsamenvatting met woordspin (mindmap)

Jullie hebben je voorgesteld hoe het is om vluchteling te zijn en hebben er een digitaal moodboard of gedicht rond gemaakt. Vat nu samen in een woordspin wat jullie al over het thema weten.

Suggestie

Een woordspin schrijf je meestal op het bord of op bladen, maar je kan de woordspin ook op de speelplaats tekenen met krijt. Neem van elke stap een foto vanuit hetzelfde standpunt. Met de foto's kan je later een leuke animatie maken.

Tijd	Eén lestijd.
Dit heb je nodig	Groot blad papier zonder lijnen of een schoolbord. Stiften in verschillende kleuren. Kies je voor de speelplaats, dan heb je krijt nodig. Werk je liever digitaal? Installeer dan mindmap-software, zoals: <ul style="list-style-type: none"> • mentimeter.com (samen virtueel aan een mindmap werken), • bubbl.us (digitale mindmap maken, kan als groepswerk/huiswerk).
Lesdoel	De leerlingen vatten de klassikale kennis samen rond het vluchtelingentema.

Zo maak je de woordspin

- Werk klassikaal.
- Schrijf het themawoord 'VLUCHTEN' duidelijk en groot in het midden.
- Laat nu vanuit het themawoord verschillende gekleurde lijnen vertrekken naar hoofdgedachten, bijvoorbeeld: wie, wat, waarom, hoe ...
- Jullie vinden de hoofdgedachten door over het thema te praten aan de hand van onderstaande vragen.
- Vanuit de hoofdgedachten vertrekken lijnen naar bijgedachten.
- Het geheel is een schematisch overzicht van jullie (voor)kennis over het thema.

Vragen voor de woordspin

- Waarom vluchten mensen?
- Wie zijn die mensen op de vlucht?
- Vanwaar komen vluchtelingen die je in het nieuws ziet?
- Wat nemen vluchtelingen mee?
- Hoe of vanwaar ken je vluchtelingen?
- Hoe reizen vluchtelingen?
- Hoe kunnen we mensen op de vlucht helpen?

2.8. Extra intro-oefeningen

Doe eventueel nog een van volgende extra oefeningen. Ga daarna verder met één of meerdere muzische opdrachten rond de tekeningen. Ga daarvoor naar **hoofdstuk 3. 'Kies tekeningen en opdrachten'**.

2.8.1. Extra: een oefening in vertrouwen

Als je op de vlucht bent, kan je niet anders dan mensen vertrouwen die je niet kent.

- Hoe is het om je lot in handen van anderen te leggen?
- Heb jij vertrouwen in anderen?
- Hoe weet je of je iemand kan vertrouwen?
- Wat zijn jouw ervaringen op het vlak van vertrouwen?
- Wat doe je als iemand je vertrouwen schaaft?

Doe de test: neem een stevig en groot (zeil)doek. Enkele leerlingen houden het zeildoek open en opgespannen. Om de beurt gaan leerlingen in het doek liggen dat door de anderen wordt vastgehouden. Durft iedereen dit zomaar te doen? Weet je zeker dat de anderen je niet zullen laten vallen? Hoe voelt dat?

Geen doek in de buurt? Til dan allemaal samen één persoon op.

2.8.2. Extra: ervaringspel met insluiten

Vluchten betekent dikwijls dat je met veel mensen in een kleine ruimte moet gaan zitten: samen in een kleine boot varen, reizen in de koffer van een auto of in het bagageruim van een bus ... Toon je leerlingen de tekeningen hierover in het boek 'Van hier ... tot daar'.

Ervaar hoe dat voelt. Vorm groepjes. Elke groep bouwt een 'hokje' rond één persoon. Dat kan bv. door banken tegen elkaar te schuiven, met kartonnen dozen te bouwen ...

Wissel af zodat iedereen even ervaart hoe het is om een tijdje in zo'n kleine ruimte te zitten.

Bespreek:

- Hoe voelt het om opgesloten te zitten?
- Hoe lang zou je dit volhouden?
- Wat is het verschil tussen deze klassituatie en een lange reis met heel veel mensen in een auto, boot of bus?

2.8.3. Extra: Klasdiscussie secundair onderwijs

22

Bekijk samen een reportage uit de tv-reeks 'Terug naar Eigen Land'.
 Je vindt deze video's op internet: <http://www.vier.be/terugnaareigenland/videos>
 Ga daarna een klasdiscussie aan. Gebruik daarvoor de vragen bij de woordspin.

Achtergrond

De EU-landen vinden dat vluchtelingenorganisaties met hun reddingsboten in de Middellandse Zee een illegale veerdienst voor economische migranten naar Europa in stand houden.

Alternatief: Lees en vat het verhaal samen dat je vindt via deze link:
<https://www.outsideonline.com/2012536/african-middle-eastern-refugee-sea-rescue-catrambone-phoenix>

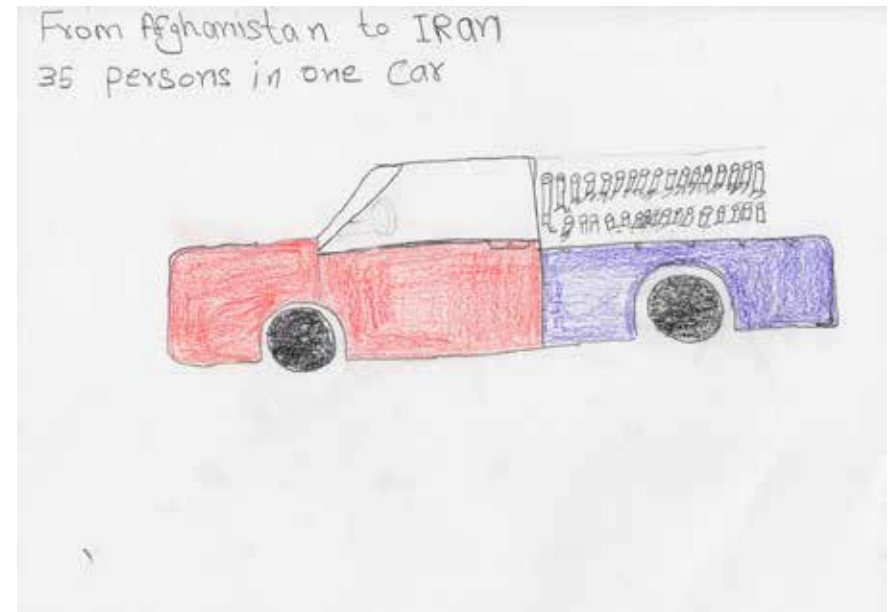
Hou naar aanleiding van dit verhaal een dilemmadiscussie:

- Zouden jullie vluchtelingen toelaten op je eigen boot?
- Zetten jullie eigen middelen in om vluchtelingen te redden?
- Is het redden van vluchtelingen een opdracht voor gewone burgers of moet de overheid dit doen?
- Moeten we zelf méér doen om mensen op de vlucht te helpen?

23

A boat full of migrants, rescued on June 10 in the Mediterranean near Libya. (Marco Di Lauro)

3. Kies tekeningen en opdrachten

26

3.1. Thema: Huis & Thuis

Iedereen verlangt naar een thuis. Dat is niet hetzelfde als een huis.

Voer een klasgesprek:

- Wat is een 'huis' en wat is een 'thuis'?
- Welke gevoelens horen bij een 'thuis'?
- Hoe zou het zijn om je huis voorgoed te verlaten?
- Wat heb je nodig om je thuis te voelen op een nieuwe plaats?
- Als je op een nieuwe plek je thuis moet maken, dan vallen de vertrouwde zaken, gewoonten en rituelen weg. Hoe zou jij je voelen als je bepaalde dingen die je thuis doet niet meer zou kunnen doen?

Toon je leerlingen de tekeningen die vluchtelingen maakten over 'huis' en 'thuis' in het boek 'Van hier ... tot daar'.

Opvallend: Als je mensen op de vlucht vraagt om iets te tekenen, dan tekenen ze heel dikwijls hun huis. Bijna iedereen tekent een huis op dezelfde manier. Hoe zou dat komen?

Suggestie

Doe ook zelf de oefening: teken jullie eigen huis.

Achtergrond

Het zoeken naar een nieuwe thuis verloopt zeer moeizaam omdat er een groot tekort is aan betaalbare woningen. Vluchtelingen krijgen na hun officiële erkenning als vluchteling twee maanden de tijd om een verblijfplaats te vinden maar botsen op dit tekort, op vooroordelen en worden vaak aan hun lot overgelaten.

3.1.1. Huis & Thuis 1: Thuisdoos (L.O.)

27

Tijd	1 à 2 lestijden (+ voorbereiding thuis).
Dit heb je nodig	Voor elke leerling een grote kartonnen doos. Persoonlijke spullen van de leerlingen of tekeningen ervan. Teken- en knutselmateriaal.
Lesdoel	De leerlingen denken na over wat 'thuis' voor hen betekent en werken dit uit in een plastisch-creatief idee.

Uitvoering

Vluchtelingen moeten het veelal met heel weinig spullen stellen. Wanneer ze op een nieuwe plek aankomen, blijft er vaak nog weinig over van wat ze aanvankelijk bij zich droegen toen ze aan hun tocht begonnen. Veel zaken die bij hun 'thuis' horen zijn achtergebleven in hun thuisland.

Denk na over de volgende vragen om tot het uitgangspunt van deze opdracht te komen:

- Als jullie bijna geen persoonlijke bezittingen meer bij zouden hebben, wat zou jullie dan nog wél een thuisgevoel kunnen geven?
- Als je in slechts één kamer zou wonen, wat zou er dan in die kamer aanwezig zijn waardoor jij je toch een beetje thuis zou voelen?

Ga aan de slag:

- Geef elke leerling een doos. Ideaal zou zijn dat alle dozen gelijk zijn.
- Laat ze in, op of met die doos een kamer maken die voor hen een thuisgevoel oproept. Denk aan foto's van dierbaren en huisdieren, een knuffel, tekeningen van spullen die ze niet kunnen missen, mensen die hen nauw aan het hart liggen, herinneringen ...

Naverwerking

Maak in jullie school een tentoonstelling met alle dozen én met kopieën van de tekeningen van de vluchtelingen rond dit thema uit het boek 'Van hier ... tot daar'.

Achtergrond

Wat neem je mee als je slechts in de haast één enkele rugzak mag vullen? Het is onmogelijk om je hele leven in een kleine zak te proppen. Miljoenen vluchtelingen hebben net voor ze op de vlucht sloegen zulke hartverscheurende keuzes moeten maken. Bovendien was de kans groot dat hun rugzak onderweg gestolen zou worden of verloren zou raken. Welke keuzes maak je in zo'n situatie?

3.1.2. Huis & Thuis 2: Zelfportret als gebouw (L.O./S.O.)

Tijd	1 à 2 lestijden.
Dit heb je nodig	Voor elke leerling: tekenmateriaal.
Lesdoel	De leerlingen vertalen ideeën over 'zich thuis voelen' en 'thuis zijn' in een tekening waarin ze zichzelf centraal stellen.

Uitvoering

Wat is er nodig om een huis te hebben?

Wat is er nodig om je thuis te voelen?

Verwerk je ideeën tot een tekening. Maak een portret van jezelf in de vorm van een huis. Hoe vertaal je je uiterlijke kenmerken in een huis? En hoe je emoties, hobby's, wensen, dromen ... ?

Naverwerking

Bespreek de tekeningen.

Bespreek ook wat er aan je huis zou veranderen als de kamers zouden veranderen.

3.1.3. Huis & Thuis 3: Strip (S.O.)

Tijd	2 x 3 lestijden.
Dit heb je nodig	Voor elke leerling tekenmateriaal en eventueel een sjabloon voor een stripverhaal.
Lesdoel	De leerlingen vertalen ideeën over 'zich thuis voelen' en 'thuis zijn' in een stripverhaal waarin ze zichzelf centraal stellen.

Uitvoering

- Welke gewoontes en rituelen geven je een thuisgevoel?
- En welke voorwerpen dragen bij aan een thuisgevoel?

Maak een kort stripverhaal rond gewoonten, rituelen, voorwerpen ...

Hoe maak je een stripverhaal?

Een strip start je met een verhaalidee, bijvoorbeeld: 'Je slaat op de vlucht omdat er oorlog is. Wat gebeurt er met je gewoonten, rituelen en voorwerpen terwijl je onderweg bent?'

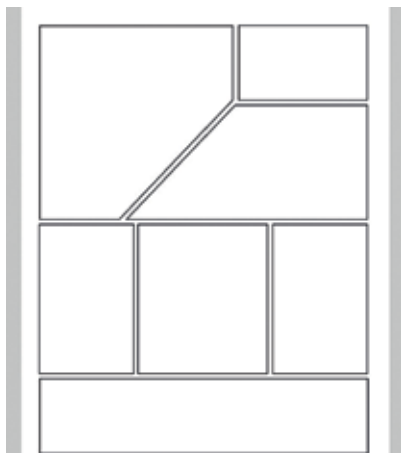
Schrijf je verhaal uit in een scenario. Daarbij hoef je niet tot in detail neer te schrijven wat er in je verhaal gebeurt, maar je zet wel de grote lijnen op papier.

Belangrijk is:

- dat je een hoofdpersonage hebt,
- dat er dingen gebeuren in je verhaal (conflict = verhaal),
- dat je personages gevoelens doormaken,
- dat je het verhaal afrondt.

Daarna zet je de scènes om in beelden. Je mag tekenen, met foto's werken, met uitgeknipte afbeeldingen ... als je je verhaal maar in beeld brengt. Het kan ook online met één van de vele softwareprogramma's om 'comics' te maken, zo integreer je ICT in deze opdracht.

Hieronder vind je een sjabloon met stripvakjes.

Op deze webpagina zie je een uitgebreide tutorial: <http://nl.wikihow.com/Een-stripverhaal-maken>

Naverwerking

Bespreek de strips.

Bundel de strips tot een uitgave die op school wordt verspreid.

Campagne beeld *Onzichtbare Levens*. Stichting Vluchteling. 2017

3.1.4. Huis & Thuis 4: Paspoort-object (S.O./L.O.)

32

Tijd	2 à 3 lestijden: 1 lestijd voorbereiding, 2 lestijden uitwerking.
Dit heb je nodig	Voor elke leerling tekenmateriaal en een door de leerling gekozen voorwerp.
Lesdoel	De leerlingen denken na over welk voorwerp hen nauw aan het hart ligt en zetten dit om in een visueel idee.

Uitvoering

Je thuis voelen hangt veelal samen met bepaalde voorwerpen bij of rond je hebben. Denk maar aan je boeken, je lievelingsplant, je bed, je kleren ... Meestal zijn dat voorwerpen waar een verhaal aan vasthangt. Het verhaal achter het voorwerp dat je koos om deze opdracht te doen, zullen we verwerken tot een paspoort of identikit.

Toon voorbeelden uit het boek 'Van hier ... tot daar' van voorwerpen die vluchtelingen hebben getekend.

Deze opdracht kan je op twee manieren starten:

1. Elke leerling kiest een voorwerp dat hem of haar een thuisgevoel geeft, een lievelingsobject. Leg wel deze beperking op: het mag geen elektronica zijn, dus geen smartphones, televisies, spelconsoles en dergelijke.
2. Je brengt zelf voorwerpen aan of laat de leerlingen een voorwerp 'vinden' dat ze niet kennen.

Zo maak je een identikit of paspoort:

Teken op een blad papier de lay-out van een paspoort of identikit en vul dit in met eigenschappen en het 'verhaal' van je voorwerp:

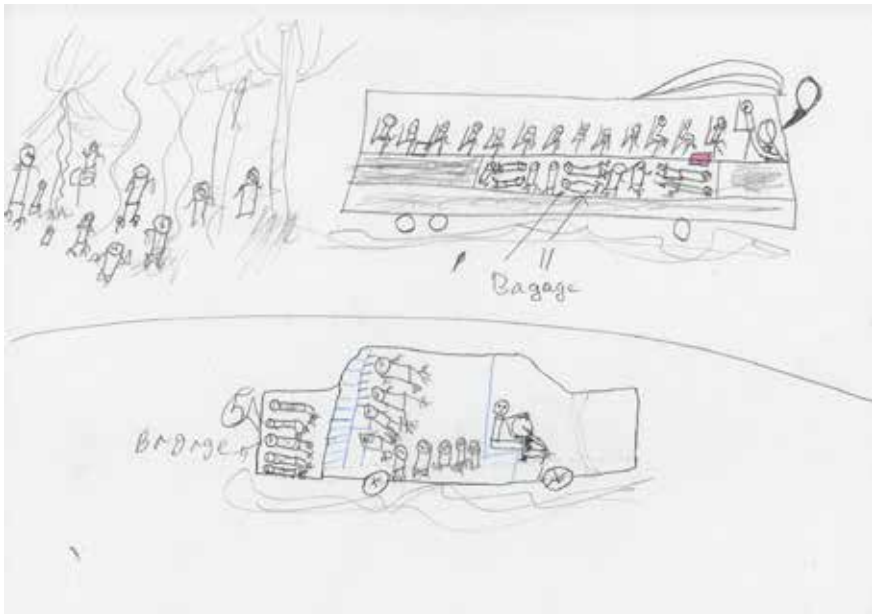
- Wat is het?
- Waar komt het vandaan?
- Uit welke materialen is het gemaakt?
- Heb je het gekocht of gekregen? Van wie?
- Wat heeft het al meegemaakt?
- Waar is het al geweest?
- Welke bijzondere eigenschappen heeft het?
- Wat kan het? Wat kan het niet?

Het hele verhaal achter het voorwerp mag worden vermeld in het paspoort. Je mag er ook een boekje van maken. Alles wordt kort vermeld en geïllustreerd met tekeningen, foto's, knipsels ...

Naverwerking

Bespreek de paspoorten en vergelijk ze met tekeningen uit het boek. Stel de paspoorten tentoon in de schoolgangen.

33

3.2. Thema 2: Vluchten & Veiligheid

36

Dit thema is geschikt voor leerlingen **vanaf de derde graad lager onderwijs**.

De tekeningen staan helemaal in het licht van de onveilige – soms rondit gevaarlijke – en op zijn minst oncomfortabele situatie waarin mensen hun land ontvluchten en de overtocht naar Europa wagen.

Op de bovenste tekening zie je mensen in een kleine sloep, waarschijnlijk een opblaasbare boot. Een paar figuren zijn naast de boot getekend, in het water. Heel wat mensen, ook kinderen, vallen overboord omdat er niet genoeg plaats is op de boten, omdat de zee erg woelig is, omdat de boten onveilig zijn ... De harde realiteit is dat heel veel mensen de overtocht niet overleven. Het Westen werd daarmee heel direct geconfronteerd toen de foto opdook van Aylan, een Syrische kleuter die verdronk tijdens de overtocht en aanspoelde op een Turks strand.

Toon de tekeningen aan de klas.

Bij de tekening van het kind op het strand plaatsen we deze kanttekening: in het secundair onderwijs kan je ook de originele foto laten zien van het verdronken en aangespoelde kind Aylan. Dit beeld is bekend uit de media. We raden af deze foto te tonen aan jongere kinderen of mensen die iets gelijkaardigs hebben meegemaakt (vluchtelingenkinderen ...).

Bespreek de tekeningen zonder veel achtergrond te geven.

- Wat roepen de tekeningen spontaan op?
- Mensen in een boot en mensen die in zee zwemmen?
- Zitten er alleen volwassenen in de boot?
- Wat doet de grote golf links in beeld?
- Is dat een jongen die op het strand speelt? Waarom is hij alleen op het strand? Is hij misschien verloren gelopen?
- Gaat hij zwemmen met zijn kleren aan?
- Waarom is er zoveel water getekend?

Pols ook naar mediakennis:

- Kennen jullie dit beeld? Waar heb je het gezien?
- Je hebt beslist in de media beelden gezien van vluchtelingen die de zee oversteken en met te veel mensen in een boot zitten. Of je hebt in het nieuws gehoord over mensen die in de Middellandse Zee zijn verdronken.

Achtergrond

In 2016 probeerden minstens 26 000 vluchtelingen Europa te bereiken via een gevaarlijke en dure tocht over de Middellandse Zee. Met een vliegtuig of via een andere 'gewone weg' was voor hen niet mogelijk. Omdat ze geen geldig visum kregen, moesten ze gebruik maken van illegale toegangswegen.

Aylan Kurdi : foto Nijlifer Demir.
Vlucht bij Bodrum, Turkije, 2015

Toon ook andere tekeningen uit het boek 'Van hier ... tot daar' en leg aan de hand van de volgende vragen de link met het vluchtelingentema:

- Waarom zitten vluchtelingen met zoveel in een kleine boot of in een auto gepropt?
Antwoord: Mensensmokkelaars vragen geld aan vluchtelingen om hun overtocht te organiseren of om hun land uit te worden gesmokkeld. Vluchtelingen moeten hen veel geld betalen, maar toch proppen de smokkelaars zoveel mogelijk mensen in één auto, vrachtwagen of boot om hun inkomsten op te drijven.

37

- Wat zijn de gevaren van een overtocht in een boot?
Antwoord: De boten zijn in slechte staat en te klein om een woelige zee over te steken.
- Wat kan je meenemen als je met zo'n kleine boot of met veel mensen in één auto moet vluchten?
Antwoord: Bijna niks. En de kans is groot dat je wat je meehebt onderweg kwijt raakt. Daarom komen veel vluchtelingen met héél weinig spullen in Europa aan.
- Vergelijk eens met de manier waarop wij reizen. Waarom komen vluchtelingen niet met een groot schip of per vliegtuig naar Europa?
Antwoord: Europa heeft haar grenzen gesloten voor vluchtelingen uit het Midden-Oosten en Afrika. Daarom zoeken mensen sluiptwegen.

Ai Weiwei poseert als Aylan Kurdi, 2016

Suggestie: een dunne draad

Een leerling (leerling x) is vrijwilliger.
De leerlingen vormen een kring. Leerling x gaat in het midden staan.

Door middel van draden wordt leerling x verbonden met alle andere leerlingen. Elke leerling krijgt daarbij een rol toegewezen: zus, broer, moeder, vader, oom, tante, oma, opa, vriend, vriendin, leraar, buurman of -vrouw enzovoort.

Er breekt een conflict uit.

Neem een schaar.

Schets een verhaal:

De buurman wordt neergeschoten – knip de draad door.
De leerkracht vlucht het land uit – knip de draad door.
De oom wordt gevangen gezet – knip de draad door.

...

Het gezin besluit te vluchten.

De broer gaat mee vechten – knip de draad door.
De zus wordt gekidnapt door mensensmokkelaars – knip de draad door.
Moeder en vader raak je kwijt in een vluchtelingenkamp – knip de draad door.

Leerling x is nu alleen op de vlucht en komt alleen in België aan.

Hoe voelt dat?

3.2.1. Vluchten & veiligheid 1: Iconische beelden (S.O.)

Tijd	Twee lestijden.
Dit heb je nodig	Tekenmateriaal voor elke leerling. De tekeningen bij deze methode. Foto's: iconische beelden. Zelf meegebrachte foto's uit tijdschriften en kranten.
Lesdoel	De leerlingen leren kijken naar het ruimere beeld, naar het functioneren van beelden in onze media-maatschappij.

Uitvoering

Fotografie is een krachtig medium. Beelden kunnen meer vertellen dan duizend woorden. Foto's hebben de kracht om in één keer een complexe situatie te laten zien. Sommige foto's zijn krachtig dat zij het symbool worden voor een bepaald evenement of crisis. (Hieronder zie je een aantal herkenbare voorbeelden.)

De probleemstelling is dat deze beelden soms zo snel communiceren dat zij andere beelden verdringen. Ze geven in het boek staat zelfs een tekening geïnspireerd op de beroemde foto van het jongentje Aylan. Dit laat zien dat ook de vluchtelingen zelf zich bewust zijn van het beeld dat er in de media over hen is ontstaan.

Maak de leerlingen attent op het volgende: als je naar een fotografisch beeld kijkt, bijvoorbeeld de foto van Aylan op het strand of de voorbeelden hieronder, dan zie je slechts een gedeelte van de werkelijkheid. Deze beelden staan niet op zichzelf. Er bestaan soms meerdere foto's van dezelfde situatie van andere fotografen. Maar ook de uitsnede die de fotograaf kiest is heel bepalend.

Deze uitsnit uit de werkelijkheid wordt na verloop van tijd - vooral door veelvuldig gebruik van hetzelfde beeld - de enige weergave van de realiteit. Dergelijke foto's worden iconische beelden, ze blijven in ons geheugen hangen.

Dit kan stof zijn voor een klasgesprek:

- Weten we nog waar het beeld over gaat?
- Wat is het verhaal achter het beeld?
- Wat is de ruimere context?
- Zijn het alleen gruwelijke beelden die blijven hangen?
- Kun je positieve beelden verzinnen die ook zo functioneren?

Beelden zoeken en bespreken:

Laat de leerlingen zelf beelden zoeken als aanvulling bij bestaande beelden. Dit kunnen bijv. verschillende versies zijn van dezelfde situatie.

Of laat het andere iconische beelden zoeken bij bijv. de oorlog in Vietnam, de aanslagen van 11 September etc. Laat de leerlingen verwoorden waarom ze de beelden hebben gekozen. Laat hen ook iconische beelden kiezen van positieve gebeurtenissen: een gewonnen voetbalwedstrijd, de maanlanding etc.

Syrië: de 5-jarige Omran wacht in een ambulance geduldig op hulp na een luchtaanval op de stad Aleppo.

Uitsnit oefening:

- Neem een aantal foto's uit kranten en tijdschriften en herwerk de beelden: maak met schaar een nieuwe uitsnit van het beeld.
- Elke leerling doet dit individueel, maar de resultaten worden klassikaal besproken:
- Hoe is het beeld veranderd?
- Kunnen de anderen raden wat er nog op de foto staat?
- Wat zei het beeld eerst, wat zegt het nu?

Doe dan ook deze opdracht: maak nu zelf een tekening over iets risicovols dat je hebt gedaan, wat toon je, wat niet?

42

Het meisje in de foto is de 9 jaar oude Phan Kim Phuc. Fotograaf Nick Ut redde haar leven door haar naar een Amerikaans ziekenhuis te brengen. Vietnam 1972

S.M.A.K.

Een vallende man die uit de Twin Towers naar beneden is gesprongen. 11 September 2001, New York, foto: Richard Drew

43

Een man stopt een rij met tanks nadat Chinese troepen een pro-democratische demonstratie heeft neergeslagen. Tiananmen Square Beijing. 5 Juni 1989. Foto Jeff Widener.

S.M.A.K.

Naverwerking

Bespreek de tekeningen in de klas en vergelijk met de tekeningen uit het boek.

44

Deze twee foto's laten goed zien dat de fotograaf zelf de beeldduitsnit kiest en daardoor een iconisch beeld creëert. Omran zat niet alleen in de ziekenwagen, zijn gewonde zusje zat er ook, maar zij bleef buiten beeld. Later bleek dat de ouders van Omran voorstanders van Assad waren en zij waren boos dat hun zoon als propaganda door de rebellen was gebruikt.

3.2.2. Vluchten & Veiligheid 2: De boot in (L.O./S.O.)

Tijd	2 à 3 lestijden.
Dit heb je nodig	Voor de inleefoefening: stoepkrijt of stevige, gekleurde tape. Om een vloot te knutselen: klei voor elke leerling, door de leerlingen zelf meegebrachte materialen.
Lesdoel	De leerlingen leven zich in het gevaarlijke transport per vluchtelingenboot in en zetten dit om naar een signaal van hoop.

45

Uitvoering

Deze oefening gaat over het transport op een vluchtelingenboot. Er is een inleefoefening die jullie laat beleven wat het is om met teveel mensen op een gammele of te kleine boot te zitten. Daarna kunnen jullie met klei aan de slag om een vloot van hoop te maken.

1. Inleefoefening

Teken met krijt op de speelplaats een boot waar alle leerlingen net in passen. Je kan de boot ook met tape afplakken op de grond.

Iedereen gaat in de boot staan. Beeld jullie in dat jullie op de vlucht zijn en de oversteek wagen van Afrika naar Italië. Jullie steken de zee over met een heel eenvoudige boot:

- een opblaasbare boot waarvan de rand zo'n 50 cm boven het wateroppervlak komt;
- er is geen motor, wel zijn er twee roeispanten;
- er zijn twee zitbanken;
- er is geen afdak of zeil, dus geen bescherming tegen zon of regen.

Nu speelt zich het volgende scenario af op jullie boot:

- Er steekt een storm op met golven van wel drie meter.
- Wie slaat er overboord?
- Slaat de boot om?
- Verdrinken er mensen?
- De zon brandt genadeloos.
- Wie heeft drinkwater?
- Wie drink zeewater en wordt ziek?
- Wie heeft een pet of hoed mee?
- De boot blijkt lek te zijn. Langzaam loopt de lucht eruit en komt er water in de boot.
- Iemand blijkt een wapen mee te hebben gesmokkeld.
- Gebruikt die het?
- Waarom?
- De boot is aan het zinken. In de verte, op zo'n 2 kilometer afstand, duikt een schip op van de marine.
- Hoe reageren jullie?
- Wie wordt er gered? Wie niet?

2. Een vloot knutselen

Alle leerlingen krijgen een stuk klei en brengen zelf andere materialen mee.

Met de klei boetseren ze een eenvoudige boot waarmee mensen op de vlucht de zee oversteken. Stimuleer de verbeelding van de leerlingen. De mensen in de boot kunnen bv. poppetjes, lucifers of vijzen zijn. Zitten er veel mensen in de boot of weinig? Heeft de boot een dak of niet? Heeft hij een motor? ... Misschien is er wel een koelbox aan boord! Misschien is er niks.

De leerlingen tekenen ook de gezichten van de mensen op hun boot:

- voor het vertrek,
- tijdens de overtocht,
- na aankomst.

Zijn de mensen blij, bang, boos, triest, hoopvol ...?

Naverwerking

De leerlingen maken op school een tentoonstelling met hun vluchtelingenvloot.

Achtergrond

Waar in 2015 en 2016 vooral bootvluchtelingen aankwamen uit Syrië, Irak en Afghanistan, zie je nu steeds meer mensen uit de Democratische Republiek Congo en Eritrea.

3.2.3. Vluchten & Veiligheid 3: Art for Freedom (L.O./S.O.)

In het boek 'Van hier ... tot daar' staan tekeningen van vluchtelingen. Maar de vluchtelingenproblematiek liet ook anderen niet onberoerd. Heel wat kunstenaars maakten al werk rond vluchten, angst, hoop en wanhoop.

Toon enkele voorbeelden van kunstwerken.

Suggestie:

Laat je leerlingen opzoeken welke beelden we over 'vluchten' en 'veiligheid' in de media te zien krijgen. Vraag ze om hiermee een virtuele collage (Pinterest, Instagram ...) te maken.

Daniel Richter : *Flash*, 2009
Olie op doek
270 x 220 cm

S.M.A.K.

S.M.A.K.

Tijd	4 tot 6 lestijden.
Dit heb je nodig	Teken-, schilder-, knutselmateriaal.
Lesdoel	De leerlingen maken een geëngageerd kunstwerk.

Uitvoering

Jullie hebben de voorbereidende oefeningen gedaan, kennis verzameld over het vluchtelingenthema en gezien hoe kunstenaars errond hebben gewerkt. We dagen jullie nu uit om zelf een kunstwerk rond de vluchtelingenproblematiek te maken.

1. Vrij werk

Maak een werk waarbij je zelf medium en materialen kiest: een tekening, een schilderij, een schaalmodel of installatie, een foto of video. Alles mag om je ideeën vorm te geven.

Stap 1: Zoek in de hele vluchtelingenproblematiek iets dat je bijzonder raakt of opvalt.

Stap 2: Denk na welk aspect je ervan wil tonen in je kunstwerk. Met andere woorden: Hoe interpreteer je het onderwerp?

Stap 3: Kies een techniek waarmee je je kunstwerk wil maken. Bedenk ook: Werk je met kleur of niet? Ga je voor 2D of 3D? Wil je op computer werken of met tastbare materialen? Enz.

Stap 4: Maak het kunstwerk dat je voor ogen hebt.

Stap 5: Toon je werk aan de buitenwereld.

2. Survivalpak

Mensen op de vlucht moeten heel wat doorstaan. Help hen door een pak te bedenken waarmee je op de vlucht kan overleven in allerlei omstandigheden: hitte, kou, zon, regen, woestijn, bergen, zee, stad...

Je mag het pak tekenen of echt maken.

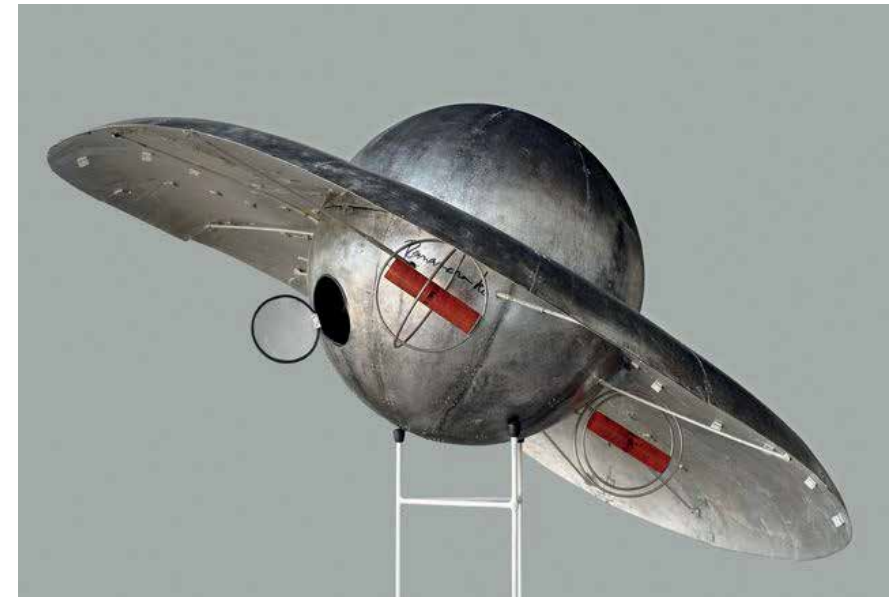
Bekijk deze voorbeelden en laat je fantasie de vrije loop:

Naverwerking

De leerlingen stellen hun kunstwerk voor aan de klas, aan de school ... en stellen het tentoon op school, in de gemeente of op internet.

3.2.3. Vluchten & Veiligheid 4: Laatste boodschap (L.O./S.O.)

Tijd	Tweetal lestijden.
Dit heb je nodig	Teken- en schrijfmateriaal eventueel verf (spuitbussen).
Lesdoel	De leerlingen denken na over afscheid nemen, eindigheid en vertalen dit in een creatie.

Panamarenko: *Bing of the Ferro Lusto* (model). 2002

Uitvoering

Vlak voor de vluchtelingen door de mensensmokkelaars op transport worden gezet, verblijven ze in zogenaamde 'safe houses'. Dit zijn huizen waar ze worden opgesloten zodat niemand hen kan vinden (politie, leger ...).

De vluchtelingen weten dat er een kans bestaat dat ze de overtocht niet overleven. In hun hoop en wanhoop schrijven en tekenen ze op de muren van de 'safe houses' hun wensen en angsten. Toon hiervan deze voorbeelden:

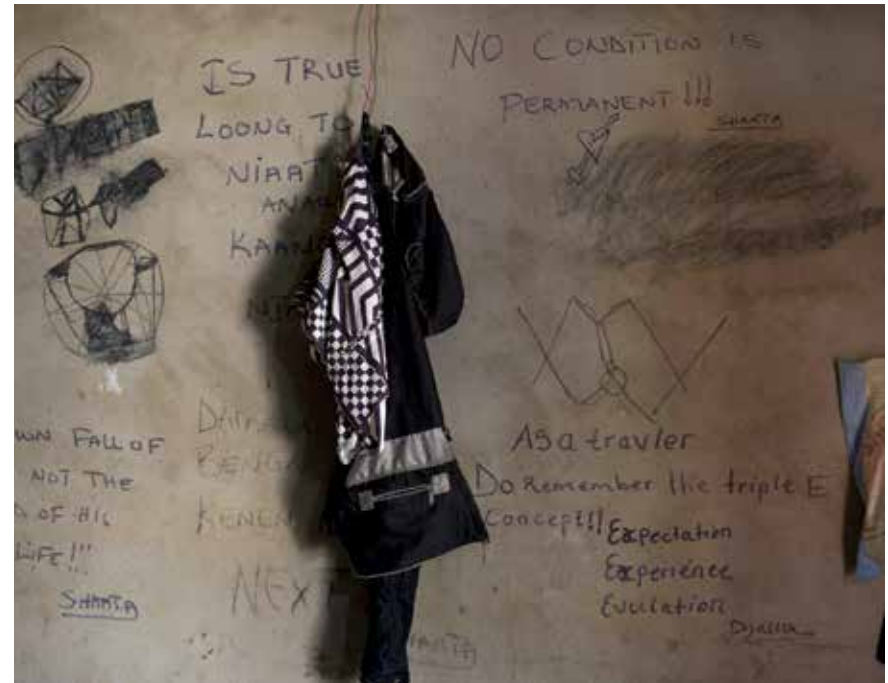
Laat de leerlingen vervolgens nadenken over welke boodschappen en tekeningen zij op een muur zouden achterlaten vlak voor hun vertrek op een tocht die ze misschien niet zullen overleven. De leerlingen kunnen hun ideeën uitwerken in een tekening op papier, maar misschien mogen ze wel met verf aan de slag op een schoolmuur.

52

Panamarenko: 'Scotch Gambit' 1966-1999. Floraliënhal achter S.M.A.K.

S.M.A.K.

S.M.A.K.

53

1. credit onbekend / 2. credit onbekend

3.3. Thema 3: Vrede & Symbolen

Deze twee tekeningen van twee verschillende vluchtelingen uit het boek 'Van hier ... tot daar' gaan over dieren en waarvoor deze dieren symbool staan. Het is interessant om – voor jullie aan de muzische opdrachten beginnen – na te gaan wat de leerlingen in de tekeningen zien.

- Wat roepen de dieren op de tekeningen bij jullie op?
- Een witte duif staat voor vrede. Maar wat betekenen de slang, de grijze duif en de schildpad?
- Waarom zouden vluchtelingen net deze dieren hebben getekend?
- Vredesduif als verlangen naar vrede in oorlogsgebied.
- Slang als symbool voor snelheid of gewoon omdat er in het thuisland slangen voorkomen?
- De schildpad als dier dat zijn huis én zijn bescherming meedraagt op zijn tocht of omdat degene die dit tekende thuis een schildpad had?
- Kennen jullie andere dieren met een betekenis? Vanwaar ken je die?
- Denk aan: dieren op vlaggen, in verhalen, boeken, tekenfilms ... Veel gebruikte symbooldieren zijn de adelaar, duif, aap, antilope, beer, kat, kraai, leeuw, slang en panda.
- Zoek ook enkele spreekwoorden op die verwijzen naar de betekenis die aan dieren wordt gegeven, zoals 'Zo sterk als een beer', 'Zo sluw als een vos' ...

Suggestie

Een interessante oefening is om de leerlingen op internet de betekenis achter dieren te laten opzoeken en hen er iets over te laten schrijven.

Bespreek met de klas:

- Waarom gebruiken mensen symbolen?
- Wanneer wordt iets of iemand een symbool? Is dit altijd juist en terecht?
- Kunnen voorwerpen een symboolwaarde hebben? Denk aan merken zoals Apple, Shell, Jaguar ...
- Wat betekent 'vrede' voor jullie? Wat betekent vrede voor mensen uit conflictgebieden?
- Hoe komt vrede tot stand? Vanzelf, door onderhandelingen of afgedwongen met wapens?
- Welke afspraken moet je maken om vrede te krijgen? Hoe kom je tot een vredesverdrag?
- Bespreek een conflictsituatie (uit de media of op klasniveau) en stel jullie de vraag: Hoe kan je in dit geval vrede bereiken?

56

S.M.A.K.

© Kurt Stockman

3.3.1. Vrede & Symbolen 1: Schildpad (L.O.)

Tijd	2 lestijden.
Dit heb je nodig	Tekenmateriaal.
Lesdoel	De leerlingen denken na over dieren en hun symboliek en maken er een tekening over.

57

Uitvoering

De schildpad als symbooldier draagt de wereld op haar rug en staat symbool voor een lang leven. Jullie gaan met dit gegeven aan de slag.

1. Tekening schildpad

De schildpad draagt haar wereld op de rug. Dat maakt ons nieuwsgierig naar wat er precies onder haar schild zit. Aan jullie om het te tekenen.

2. Welk dier ben jij?

Elke leerling kiest een eigenschap of 'waarde' en tekent een dier dat er symbool voor zou kunnen staan. Dit mag ook een fictief dier zijn dat verschillende eigenschappen combineert.

Een goed uitgangspunt om hierover na te denken is de axenroos.

Naverwerking

Bespreek jullie tekeningen in de klas.

S.M.A.K.

3.3.2. Vrede & Symbolen 2: Vredessymbool (L.O./S.O.)

58

Tijd	3 lestijden.
Dit heb je nodig	Tekenmateriaal. Machine om badges te maken. Beeldprojector (beamer).
Lesdoel	De leerlingen denken na over vrede en symboliek en brengen hun persoonlijke visie erop naar voor in een tekening of presentatie.

Uitvoering

In het boek 'Van hier ... tot daar' staat de duif symbool voor vrede. Ga rond deze symboliek met de klas aan de slag.

- Eigen symbool

De duif is een vredessymbool met een dier. Maar er bestaan ook andere vredessymbolen zoals de omgekeerde vredesboom, het gebroken geweer, het V-teken en de regenboogvlag.

Creëer zelf een vredessymbool of een ritueel, een voorwerp ... dat vrede zou kunnen symboliseren. Werk het uit in de vorm van een tekening of maak een badge met je vredessymbool.

59

- Pecha Kucha

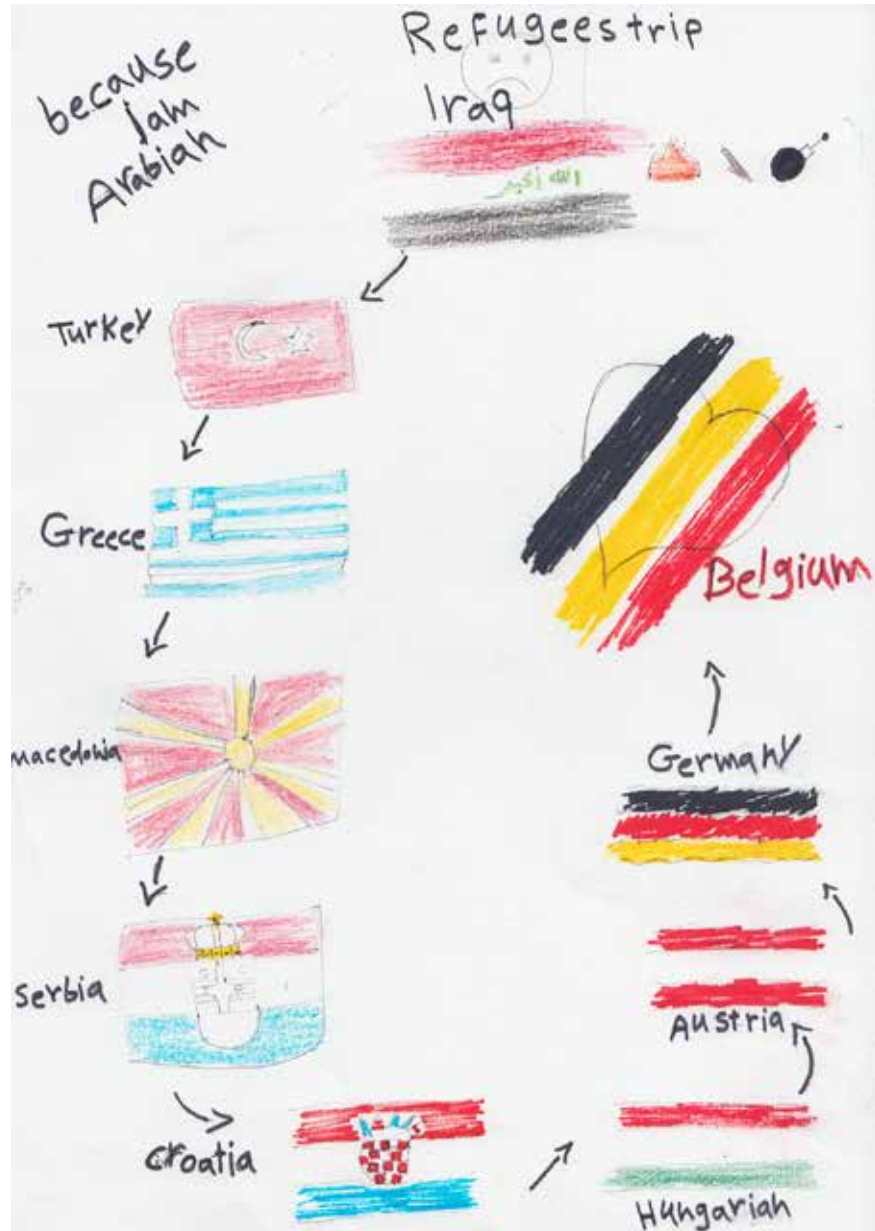
Laat je leerlingen hun vredessymbool en de eraan verbonden waarden voorstellen in een Pecha Kucha. Dit is een presentatietechniek waarbij je 6 minuten en 40 seconden krijgt om je idee voor te stellen aan de hand van 20 beelden. Elk beeld wordt 20 seconden getoond. De leerlingen moeten dus goed nadenken over hun vredessymbool en er twintig beelden bij vinden die het idee dieper uitleggen. Meer uitleg over Pecha Kucha vind je op internet:

- <http://www.pechakucha.org>
- <https://opgroeienblog.wordpress.com/2014/06/23/pecha-kucha-kort-maar-krachtig/>

Naverwerking

Bespreek jullie vredessymbolen en Pecha Kucha's met elkaar. Met de tekeningen van de vredessymbolen kan je een tentoonstelling houden. De badges met symbolen kunnen worden verkocht, bv. op een schoolfeest.

3.4. Thema 4: Identiteit`

In het boek 'Van hier ... tot daar' staan veel vlaggen en paspoorten getekend. Mensen ontvluchten hun land, laten een stuk van zichzelf achter, zoeken hun weg door allerlei landen en culturen en komen uiteindelijk ergens terecht waar ze een nieuw leven en een nieuwe identiteit moeten opbouwen.

Hou hierover een klasgesprek:

- Wat is identiteit en wat is er belangrijk aan?
- Hoe verwerf je een identiteit en wat maakt er deel van uit?
- Bepaalt jouw identiteit jouw leven? Op welke manier?
- Waarom vinden vluchtelingen een paspoort of identiteitskaart van het land waar ze naartoe vluchten zo belangrijk?
- Kan je twee identiteiten of nationaliteiten hebben?
- We spreken over 'vluchtelingen' als een homogene groep, maar de groep bestaat in werkelijkheid uit zeer uiteenlopende mensen met verschillende identiteiten uit diverse landen. Wat maakt een groep tot een groep? En wanneer hoor je bij een groep?
- Hoe denkt een groep doorgaans over andere groepen?
- Zijn er niet-vluchtelingen en vluchtelingen? Bestaat er een 'wij' en een 'zij'? Of zijn we allemaal mensen?

Achtergrond

Als je asielzoeker bent, zit je in een proces van geduld hebben en hoopvol uitkijken naar het langverwachte moment waarop je erkend wordt en een identiteitskaart krijgt. De procedurestress werkt vaak verlamrend omdat de onzekerheid en het lange wachten beangstigend is.

Om één en ander in perspectief te plaatsen, toon je je klas dit beeld van de aarde genomen door een satelliet die ergens in de buurt van Saturnus vloog. De legendarische astronoom en mediafiguur Carl Sagan voegde er commentaar aan toe.

In het boek 'Van hier ... tot daar' staan veel vlaggen en paspoorten getekend. Mensen ontvluchten hun land, laten een stuk van zichzelf achter, zoeken hun weg door allerlei landen en culturen en komen uiteindelijk ergens terecht waar ze een nieuw leven en een nieuwe identiteit moeten opbouwen.

Hou hierover een klasgesprek:

- Wat is identiteit en wat is er belangrijk aan?
- Hoe verwerf je een identiteit en wat maakt er deel van uit?
- Bepaalt jouw identiteit jouw leven? Op welke manier?
- Waarom vinden vluchtelingen een paspoort of identiteitskaart van het land waar ze naartoe vluchten zo belangrijk?
- Kan je twee identiteiten of nationaliteiten hebben?
- We spreken over 'vluchtelingen' als een homogene groep, maar de groep bestaat in werkelijkheid uit zeer uiteenlopende mensen met verschillende identiteiten uit diverse landen. Wat maakt een groep tot een groep? En wanneer hoor je bij een groep?
- Hoe denkt een groep doorgaans over andere groepen?
- Zijn er niet-vluchtelingen en vluchtelingen? Bestaat er een 'wij' en een 'zij'? Of zijn we allemaal mensen?

Achtergrond

Als je asielzoeker bent, zit je in een proces van geduld hebben en hoopvol uitkijken naar het langverwachte moment waarop je erkend wordt en een identiteitskaart krijgt. De procedurestress werkt vaak verlamdend omdat de onzekerheid en het lange wachten beangstigend is.

Om één en ander in perspectief te plaatsen, toon je je klas dit beeld van de aarde genomen door een satelliet die ergens in de buurt van Saturnus vloog. De legendarische astronoom en mediafiguur Carl Sagan voegde er commentaar aan toe.

 <https://www.youtube.com/watch?v=p86BPM1GV8M/>

3.4.1. Identiteit 1: Achter één vlag? (L.O./S.O.)

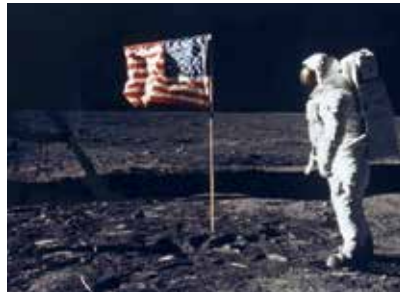
Tijd	4 à 6 lestijden.
Dit heb je nodig	Allerlei teken- en knutselmateriaal, eventueel ook stof en naaigerief.
Lesdoel	De leerlingen leren de betekenis van een vlag kennen.

Uitvoering

Een vlag vormt de weergave van de identiteit van bv. een land, een groep of een organisatie. Mensen vereenzelvigen zich met de vlag van hun land, hun sportclub, hun stad enz.

- Welk soort vlaggen kennen jullie of vinden jullie op internet? En wat staat erop?
- Een vlag zorgt voor identiteit en samenhang, voor trots en strijdvaardigheid.
- Een vlag kan ook om foute redenen worden gebruikt, bv. om mensen achter een foute ideologie te scharen. Het nazisme is daar een voorbeeld van. Kennen jullie nog voorbeelden?

1. Angus Watt, *Flags* / 2. Buzz Aldrin bij de Amerikaanse vlag op de maan. 1969. Foto Neil Armstrong.

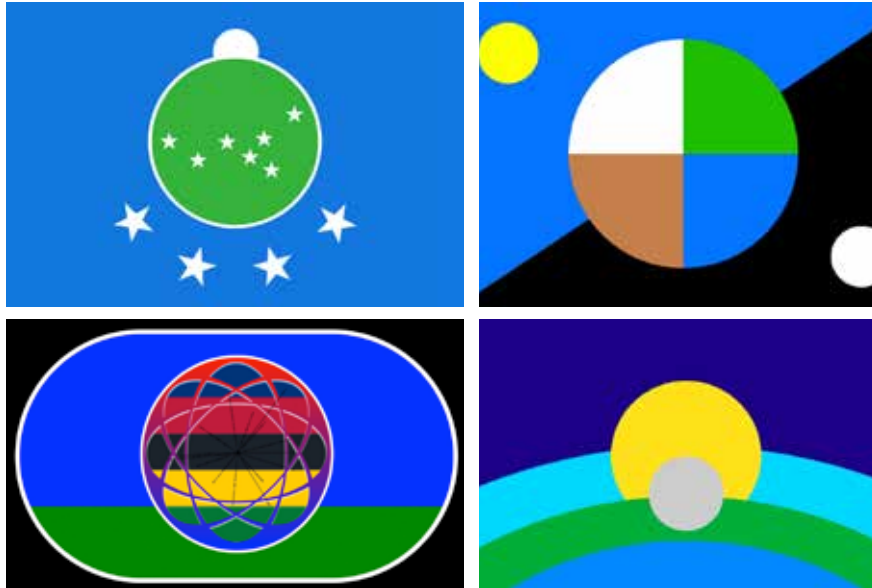
S.M.A.K.

Raising a flag over the Reichstag, foto: Yevgeny Khaldei. 2 Mei 1945

S.M.A.K.

Laat voorbeelden zien van de wereldvlag. Dit zijn ideeën en ontwerpen voor een vlag voor de hele wereld, vergelijkbaar met de Europese vlag die verschillende landen verenigt.

Verskillende ontwerpen voor een wereld vlag.

Toon daarnaast de vlaggen die Angus Watt ontwerpt.

1. Angus Watt, Flags

1. Persoonlijke vlag

Ontwerp een vlag die drie waarden en eigenschappen weergeeft die jij belangrijk vindt.

Dit gaat zo:

- Bedenk drie waarden en/of eigenschappen.
- Ken aan elke waarde of eigenschap een vorm, kleur en afbeelding toe (bijv. een symbool of dier).
- Stel met deze elementen je vlag samen. De waarde, vorm, kleur of afbeelding die je het belangrijkst vindt, wordt ook het belangrijkste visuele element binnen je vlag. Gebruik verschillende materialen, zoals aquarel, wasco, houtskool, verf, textiel, een schaar enz.

2. Wereldvlag

Het werkproces is hetzelfde als bij het ontwerpen van een persoonlijke vlag, maar nu ontwerpen jullie een vlag voor de wereld.

Naverwerking

- Hou met jullie vlaggen een optocht.
- Hang de vlaggen uit op school.

3.4.2. Identiteit 2: Tekeningenactie (L.O./S.O.)

Tijd	1 à 2 lestijden.
Dit heb je nodig	Tekenmateriaal. Materiaal om een piñata te maken (zie verder).
Lesdoel	De leerlingen spreken hun gevoel voor empathie aan en krijgen voeling met 'anderen'. Via een creatieve uiting wordt er met vluchtelingen contact gelegd om hun situatie beter te leren kennen.

Uitvoering

Tijdens jullie klasgesprekken over mensen op de vlucht hebben jullie waarschijnlijk woorden gebruikt zoals 'wij', 'zij', 'ons land', 'een ander land' ... In de media en in onze hoofden is zo al snel een groep ontstaan die wij 'de vluchtelingen' noemen. Laat, door samen de tekeningen in het boek 'Van hier ... tot daar' te bekijken, duidelijk worden dat deze groep mensen (net als onze eigen groep) bestaat uit individuen met persoonlijke dromen, hoop, angsten, wensen, verlangens enz. Via deze tekeningen leren we de vluchtelingen een beetje kennen. Ook wij laten een stukje van onszelf aan hen zien. Dat doen we met een tekenactie.

Maak tekeningen om vluchtelingen welkom te heten, een hart onder de riem te stoppen of jullie interpretatie van 'thuis', 'veiligheid', 'hoop en wanhoop', 'dromen', 'toekomst' of 'identiteit' over te brengen. Alle tekeningen zullen worden opgenomen in een gesloten geheel (een 'piñata van hoop'). Later kunnen jullie deze piñata bezorgen aan vluchtelingen in een opvangcentrum.

Zo maak je een piñata:

Je hebt nodig: 2 kopjes bloem, 2 kopjes water, witte lijm, een emmer, krantenpapier, een schaar, een ballon, crêpepapier en touw.

1. Maak een papje door bloem en water te mengen. Doe er een beetje lijm bij.
2. Blaas de ballon op en zet hem in een emmer zodat hij niet omvalt.
3. Knip het krantenpapier in repen en strijk die in met de lijmpap.
4. Kleef de ingepapte stroken op de ballon tot deze volledig bedekt is. Laat daarbij een kleine opening zodat jullie je tekeningen in de piñata kunnen stoppen.
5. Bind touw rond de ballon wanneer er minstens twee lagen papier op kleven.
6. Kleef vervolgens nog enkele repen papier over het touw.
7. Laat een nacht drogen.
8. Prik de ballon stuk en versier hem.
9. Vul de piñata met jullie tekeningen.
10. Maak het gat dicht met bv. een prop papier.

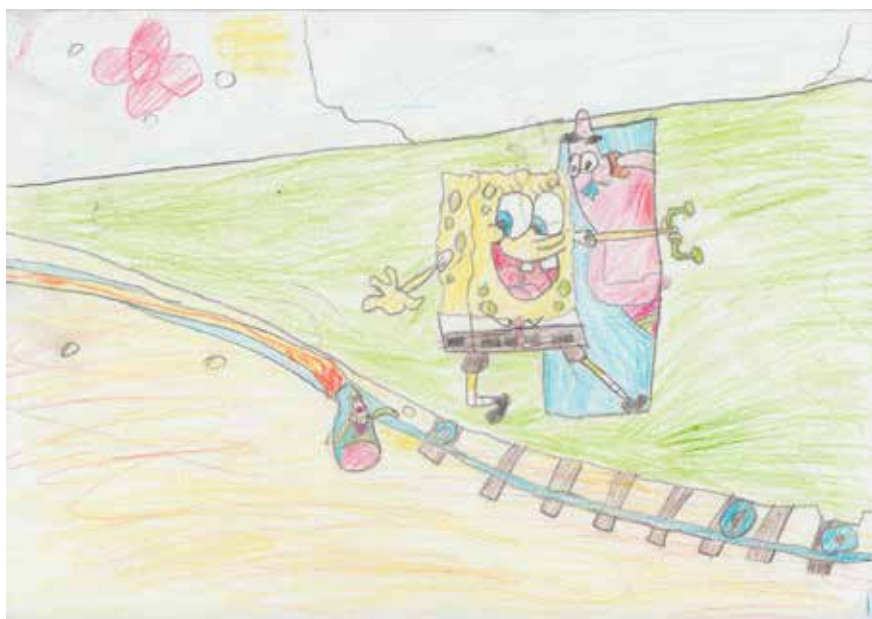
Naverwerking

Neem contact op met een opvangcentrum voor vluchtelingen in de buurt en breng er je piñata naartoe. De kinderen in het opvangcentrum mogen de piñata stukslaan, zodat de tekeningen van hoop er uitvallen.

Alle adressen van opvangcentra van het Vlaamse Rode Kruis:

<http://www.rodekruis.be/wie-zijn-we/rode-kruis-in-je-buurt/?&filter3=opvangcentrum>

3.5. Thema 5: Globalisering

Bekijk samen met je leerlingen deze tekeningen van vluchtelingen. Wat valt op? Inderdaad, wat de vluchtelingen tekenden, kennen wij ook. Het zijn dingen die ook van onze cultuur deel uitmaken.

Vinden jullie dit vreemd? Hoe denken jullie dat het komt dat iemand uit een ver land dingen tekent zoals Spongebob, een kerstboom of een blikje Coca-Cola?

Bijkomend rijst misschien de vraag: Als asielzoekers ook Coca-Cola en Spongebob hebben, waarom komen ze dan hiernaartoe?

Maar ook: Er wordt vaak gezegd dat nieuwkomers zich moeten aanpassen. Maar als zij 'onze' culturele symbolen al kennen (Coca-Cola, Kerstmis, Spongebob ...), waaraan moeten ze zich dan nog aanpassen?

Na een interessant klasgesprek over dit thema kunnen jullie beginnen met de opdrachten.

3.5.1. Globalisering 1: Maak een mini-zine (L.O./S.O.)

72

Tijd	3 à 4 lestijden.
Dit heb je nodig	Tekenmateriaal, inspiratie, papier, een schaar e.d.
Lesdoel	De leerlingen leren zien en grafisch uitdrukken wat typisch is voor zichzelf en hun cultuur. De leerlingen onderzoeken waar culturele verschillen en gelijkenissen zitten.

Uitvoering

Iedereen maakt een mini-zine rond zichzelf of de eigen cultuur. Vul het mini-zine met zaken waarvan je vindt dat de rest van de wereld ze ook zou moeten kennen. Stel in het mini-zine je eigen wereld voor op 12 kleine pagina's. Wat wil je doorgeven? Wat is belangrijk? Wat moet een buitenstaander zeker leren kennen? En wat zou jij tekenen over jezelf als je aan de andere kant van de wereld zou zijn? Zou dat verschillen van wat je nu in je thuisland over jezelf tekent of niet?

Zo maak je een mini-zine

Dit heb je nodig:

- A3-papier
- kleurpotloden
- tekenpotloden
- wrijffletters, letterstempels, fineliners
- lijmstift
- schaar of cuttermes
- kopieerapparaat

1. Vouw het blad zodat de twee lange kanten over elkaar liggen.
2. Vouw nu naar de andere kant zodat de twee korte kanten bij elkaar komen.
3. Vouw nog een keer, in dezelfde richting als in stap 2. Je hebt nu het formaat van een postkaart.

73

4. Vouw het papier open. Op de foto en het schema verderop zie je waar de verschillende pagina's van je mini-zine zich bevinden op het grote papier.
5. Maak een snee in het papier, in de lengte, over de twee middelste delen van de middenvouw. Aan de uiteinden mag je de vouw niet doorknippen of -snijden.
6. Vouw het blad op de lijn waar je een snee hebt gemaakt. De twee lange kanten komen samen.
7. Pak de zijkanten van het papier en duw die naar binnen zodat je een kruis maakt.
9. Je hebt nu nog een dubbele pagina over aan de linkerkant. Die vouw je over de andere pagina's. Vouw in wijzerzin.
10. Maak je mini-zine plat door de vouw met je vingers aan te duwen.
11. Ziezo, je mini-zine is klaar. Nu kan je het beginnen invullen.

Het leuke is dat eens jouw mini-zine is afgewerkt, je het opnieuw volledig kan openvouwen, zodat je je zine zoveel keer kan kopiëren als je wil. De kopieën vouw en knip je dan volgens de instructies hierboven.

© Deze instructies werden gekopieerd en vertaald van deze website:

 <http://www.rookiemag.com/2012/05/how-to-make-a-zine/>

Nederlandse instructies op YouTube: https://youtu.be/Q_4UNqy_Fes

Inspiratie zie je volop op bv. Pinterest door 'mini-zine' in te tikken.

Alternatieve uitwerking

In plaats van een mini-zine maken de leerlingen een virtueel of materieel moodboard over 'hun' cultuur.

Naverwerking

Elke leerling stelt zijn mini-zine voor. Bespreek de inhoud van de zines in de klas. Het spreekt voor zich dat de zines ideaal (want niet duur) zijn om uit te delen.

3.5.2. Globalisering 2: Wereldcollage (L.O./S.O.)

Tijd	4 lestijden.
Dit heb je nodig	Computers met internet. Printer. Knip- en plakmateriaal.
Lesdoel	De leerlingen verkennen de wereld van merken en iconen. De leerlingen zien in dat er een geglobaliseerde wereld is die gedomineerd wordt door bepaalde merken.

Uitvoering

Merken maken deel uit van onze wereld, van onze cultuur. Is dat ook zo in andere landen, in verre, onbekende landen? 'Leven' daar dezelfde merken? Of zijn in andere culturen andere merken populair? Dit vraagt om onderzoek.

Zoek op internet een merk op dat je goed kent. Hoe wordt dat merk voorgesteld in andere landen?

En welke bekende merken uit dezelfde productcategorie (bv. drank, kledij ...) zijn typisch voor Afrika, India, Australië, Japan, Zuid-Amerika ...?

Voorbeeld:

Je zoekt 'Coca Cola +Africa', dan 'Coca Cola +Australia', 'Coca Cola +Japan' op in Google.

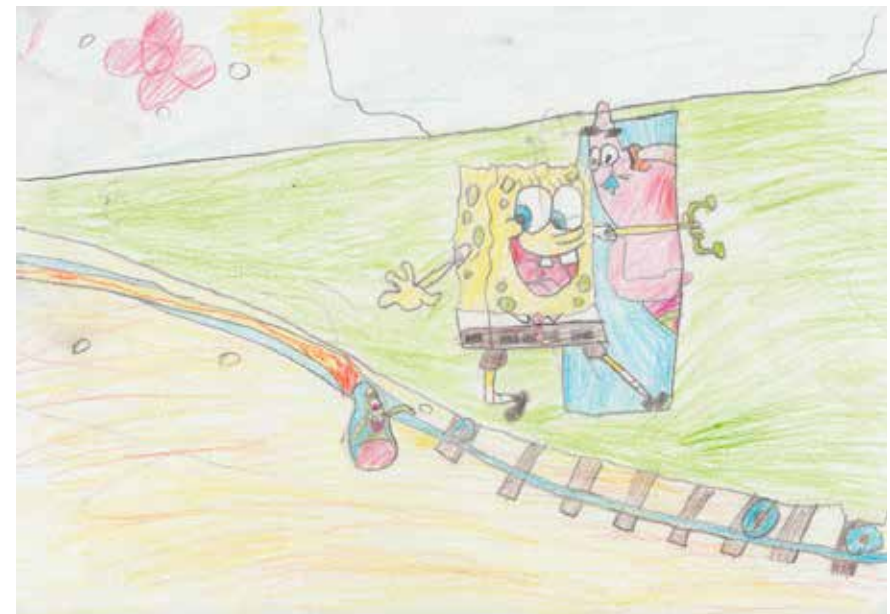
Daarna zoek je 'softdrinks Africa' op.

De meest opvallende beelden die je vindt, sla je op in een Pinterest of Instagram-account.

Naverwerking

Elke leerling heeft een verzameling afbeeldingen. Vergelijk en bespreek de beelden. Wat is het verschil wereldwijd tussen mensen en culturen?

Indien mogelijk neem je contact op met mensen in vluchtelingenopvangcentra en toon je hen de resultaten van jullie zoektocht. Je kan hierover met hen in gesprek gaan.

3.5.3. Globalisering 3: Maak een nieuwe taal

Tijd	3 lestijden.
Dit heb je nodig	Internet & inspiratie, schrijf- en tekenmateriaal.
Lesdoel	De leerlingen denken na over taal. De leerlingen vinden zelf een taal uit.

Uitvoering

Mensen uit andere landen en dus ook mensen die gevlucht zijn uit vreemde, verre landen spreken een andere taal dan de onze. Meer nog, ze komen uit allerlei verschillende landen en spreken dus een veelheid aan andere talen. Door taalverschillen verstaan we elkaar vaak niet, soms verkeerd. Zouden mensen niet sneller tot elkaar komen als ze allemaal dezelfde taal zouden spreken?

Laten we een eigen taal maken!

Ken je voorbeelden van 'nieuwe' talen? Denk aan Klingon (in Star Trek), Chewbacca, Ewok en Jawa (in Star Wars), maar ook aan computertalen, de fluittaal Silbo op La Gomera of de 'Europese' taal Esperanto.

Ontwikkel in groepjes of individueel een eigen nieuwe taal.

Voorwaarde: Je taal moet door iedereen makkelijk aan te leren en te begrijpen zijn. Je mag een alfabet maken met letters, met tekeningen of pictogrammen ...

Bij het maken van een nieuwe taal komt heel wat denkwerk kijken:

- Waaruit bestaat een taal? Een alfabet, grammatica, woordenschat ...
- Wat wil je met een taal bereiken? Communiceren.
- Moet een taal ook mooi zijn of enkel functioneel?
- Bestaat een taal uit woorden of kan je ook beelden of gebaren gebruiken?
- Bouw je een bestaande taal om of begin je helemaal van nul?
- Welke uitdrukkingen wil je zeker in je taal hebben?
- ...

Op een groot blad stelt iedereen zijn of haar nieuwe taal voor aan de hand van enkele regels, een paar zinnen, een alfabet (misschien met mooi getekende letters) ... en eventueel de fantasiewereld waarin de taal wordt gesproken.

Naverwerking

Besprek de talen die jullie hebben uitgevonden.

Kies 1 taal en leer die met de hele klas. Praat een hele dag deze nieuwe taal op school. Probeer ze ook aan andere leerlingen en leerkrachten aan te leren.

Hang posters met uitleg over de nieuwe taal in de schoolgangen.

4. Doelstellingen en eindtermen

Het doel van deze lesmap is kinderen en jongeren over de vluchtelingen-problematiek laten discussiëren, nadenken en muzisch werken. De lesmap sluit aan bij de volgende vaardigheden, eindtermen en attitudes uit het lager en secundair onderwijs.

4.1. Lager onderwijs

MUZISCHE VORMING

Beeld

De leerlingen kunnen

- 1.1*** door middel van kunst- en beeldbeschouwing een persoonlijk waardeoordeel ontwikkelen over beelden en beeldende kunst van vroeger, van nu en van verschillende culturen.
- 1.2** door betasten en voelen (tactiel), door kijken en zien (visueel) impressies opdoen, verwerken en erover praten.
- 1.3** beeldinformatie herkennen, begrijpen, interpreteren en er kritisch tegenover staan.
- 1.4*** plezier en voldoening vinden in het beeldend vormgeven en genieten van wat beeldend is vormgegeven.
- 1.5** beeldende problemen oplossen, technieken toepassen en gereedschappen en materialen hanteren om beeldend vorm te geven op een manier die hen voldoet.
- 1.6** tactiele, visuele impressies, ervaringen, gevoelens en fantasieën op een beeldende manier weergeven.

Media

De leerlingen kunnen

- 5.2** ervaren dat een visueel beeld al dan niet vergezeld van een nieuw geluid steeds een nieuwe werkelijkheid kan oproepen
- 5.5** eenvoudige, audiovisuele informatie uit de eigen beleavingswereld herkennen, onderzoeken en vergelijken.

Attitudes

De leerlingen kunnen

- 6.1*** blijvend nieuwe dingen uit hun omgeving ontdekken.
- 6.2*** zonder vooroordelen naar kunst kijken en luisteren.
- 6.3*** genieten van het muzisch handelen waardoor hun expressiemogelijkheden verruimen.
- 6.4*** vertrouwen op hun eigen expressiemogelijkheden en durven hun creatieve uitingen tonen.
- 6.5*** respect betonen voor uitingen van leeftijdgenoten, behorend tot eigen en andere culturen.

** De attitudes werden met een asterisk (*) in de kantlijn aangeduid.*

NEDERLANDS

Luisteren

De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beoordelen) op basis van, hetzij de eigen mening, hetzij informatie uit andere bronnen, de informatie beoordelen die voorkomt in:

- 1.8** een discussie met bekende leeftijdgenoten;
- 1.9** een gesprek met bekende leeftijdgenoten;

Spreken

De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = structureren) het gepaste taalregister hanteren als ze:

- 2.5** vragen van de leerkracht in verband met een behandeld onderwerp beantwoorden;
- 2.6** van een behandeld onderwerp of een beleefd voorval een verbale/non-verbale interpretatie brengen die begrepen wordt door leeftijdgenoten;
- 2.7** bij een behandeld onderwerp vragen stellen die begrepen en beantwoord kunnen worden door leeftijdgenoten;

De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beoordelen) het gepaste taalregister hanteren als ze op basis van vergelijking, hetzij met hun eigen mening, hetzij met andere bronnen:

- 2.9*** in een gesprek kritisch reageren op de vragen en opmerkingen van bekende volwassenen;
- 2.10*** tijdens een discussie met bekende volwassenen over een behandeld onderwerp passende argumenten naar voor brengen.

4.8* De leerlingen ontwikkelen bij het realiseren van de eindtermen voor spreken, luisteren, lezen en schrijven de volgende attitudes:

- luister-, spreek-, lees- en schrijfbereidheid;
- plezier in luisteren, spreken, lezen en schrijven;
- bereidheid tot nadenken over het eigen luister-, spreek-, lees- en schrijfgedrag;
- bereidheid tot het naleven van luister-, spreek-, lees- en schrijfconventies;
- weerbaarheid.

Strategieën

De leerlingen kunnen bij de eindtermen luisteren, lezen, spreken en schrijven de volgende strategieën inzetten:

5.1 zich oriënteren op aspecten van de luister-, lees-, spreek- en schrijftaak: doel, teksttype en eigen kennis, en voor spreken en schrijven ook op de luisteraar of lezer;

5.2 hun manier van luisteren, lezen, spreken en schrijven afstemmen op het luister-lees-, spreek- of schrijfdoel, en voor spreken en schrijven ook op de luisteraar of lezer;

5.3 tijdens het luisteren, lezen, spreken en schrijven hun aandacht behouden voor het bereiken van het doel;

5.4 het resultaat beoordelen in het licht van het luister-, lees-, spreek- of schrijfdoel.

Taalbeschouwing

6.1* De leerlingen zijn bereid om op hun niveau:

- bewust te reflecteren op taalgebruik en taalsysteem;
- van de verworven inzichten gebruik te maken in hun talig handelen.

6.2* Bij het reflecteren op taalgebruik en taalsysteem tonen de leerlingen interesse in en respect voor de persoon van de ander, en voor de eigen en andermans cultuur.

MENS EN MAATSCHAPPIJ

De leerlingen kunnen

1.1* drukken in een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.

1.7* hebben aandacht voor de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren en zijn bereid er rekening mee te houden.

2.4 illustreren dat welvaart zowel over de verschillende landen in de wereld als in België ongelijk verdeeld is.

2.5* beseffen dat hun gedrag beïnvloed wordt door de reclame en de media.

2.8 illustreren dat verschillende sociale en culturele groepen verschillende waarden en normen bezitten.

2.11 illustreren dat arbeidsmigratie en het probleem van vluchtelingen een rol hebben gespeeld bij de ontwikkeling van onze multiculturele samenleving.

2.12 zien in dat racisme vaak gebaseerd is op onbekendheid met en vrees voor het vreemde.

2.15 illustreren op welke wijze internationale organisaties ernaar streven om het welzijn en/of de vrede in de wereld te bevorderen.

4.11 aspecten van het dagelijks leven in een land van een ander cultuurgebied vergelijken met het eigen leven.

ICT

De leerlingen kunnen

5 ict gebruiken om eigen ideeën creatief vorm te geven.

6 met behulp van ict voor hen bestemde digitale informatie opzoeken, verwerken en bewaren.

7 kunnen ict gebruiken bij het voorstellen van informatie aan anderen.

LEREN LEREN

De leerlingen kunnen

2. op systematische wijze verschillende informatiebronnen op hun niveau zelfstandig gebruiken.

3. op systematische wijze samenhangende informatie (ook andere dan teksten) verwerven en gebruiken.

SOCIALE VAARDIGHEDEN

De leerlingen kunnen

1.2 in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.

1.5 bij groepstaken leiding geven en onder leiding van een medeleerling meewerken.

1.6 kritisch zijn en een eigen mening formuleren.

3. samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.

4.2. Secundair onderwijs – V.O.E.T.

OVERKOEPELEND

De leerlingen:

- 1** brengen belangrijke elementen van communicatief handelen in praktijk;
- 2** kunnen originele ideeën en oplossingen ontwikkelen en uitvoeren;
- 5** houden rekening met de situatie, opvattingen en emoties van anderen;
- 6** kunnen schoonheid ervaren;
- 7** kunnen schoonheid creëren;
- 11** kunnen gegevens, handelwijzen en redeneringen ter discussie stellen a.d.h.v. relevante criteria;
- 13** kunnen onderwerpen benaderen vanuit verschillende invalshoeken;
- 14** gaan alert om met media;
- 16** houden rekening met ontwikkelingen bij zichzelf en bij anderen, in samenleving en wereld;
- 17** toetsen de eigen mening over maatschappelijke gebeurtenissen en trends aan verschillende standpunten;
- 18** gedragen zich respectvol;
- 19** dragen actief bij tot het realiseren van gemeenschappelijke doelen;
- 26** gaan om met verscheidenheid;
- 27** dragen zorg voor de toekomst van zichzelf en de ander.

CONTEXT 3: SOCIORELATIONELE ONTWIKKELING

De leerling:

- 10** beargumenteren, in dialoog met anderen, de dynamiek in hun voorkeur voor bepaalde cultuur- en kunstuitingen;
- 11** gebruiken cultuur- en kunstuitingen om begrip op te brengen voor de leefwereld van anderen.

CONTEXT 5: POLITIEK-JURIDISCHE SAMENLEVING

De leerlingen:

- 13** geven voorbeelden die duidelijk maken hoe de mondialisering voordelen, problemen en conflicten inhoudt.

CONTEXT 6: SOCIO-ECONOMISCHE SAMENLEVING

De leerlingen:

- 2** toetsen de eigen opvatting aan de verschillende opvattingen over welzijn en verdeling van welvaart;

CONTEXT 7: SOCIOCULTURELE SAMENLEVING

De leerlingen:

- 3** illustreren het belang van sociale samenhang en solidariteit;
- 4** trekken lessen uit historische en actuele voorbeelden van onverdraagzaamheid, racisme en xenofobie;
- 5** geven voorbeelden van de potentieel constructieve en destructieve rol van conflicten;
- 6** gaan actief om met de cultuur en kunst die hen omringen;
- 7** illustreren de wederzijdse beïnvloeding van kunst, cultuur en techniek, politiek, economie, wetenschappen en levensbeschouwing.

ICT

De leerlingen:

- 5** kunnen ict gebruiken om eigen ideeën creatief vorm te geven.
- 6** kunnen met behulp van ict digitale informatie opzoeken, verwerken en bewaren.

4.3. Secundair onderwijs – eerste graad

A&B-STROOM – ARTISTIEKE OPVOEDING

De leerlingen kunnen

- 1** gericht kijken en hun kijkervaring toetsen aan reeds verworven kennis, vroegere ervaringen of eigen fantasie.
- 2** de functies van aangeboden beeldtaal waarnemen en vergelijken.
- 3** verschillende beeldaspecten identificeren.
- 4** een eenvoudige interactie tussen beeld en geluid in de media en mediakunst waarnemen en begrijpen.
- 5** onder begeleiding verschillende methoden en technieken functioneel gebruiken.
- 6** hun gedachten en ideeën door middel van een schets vastleggen.
- 7** onder begeleiding kleuren op expressieve, impressieve en symbolische wijze toepassen.
- 8** onder begeleiding vormsoorten, vormrelaties, vormvariaties, vormconcepten en vormfuncties zowel twee- als driedimensionaal toepassen in hun eigen beeldend werk.
- 9** onder begeleiding tot een expressieve weergave komen waarbij de beeldaspecten, de techniek en de materialen op een verantwoorde wijze in hun persoonlijk werk worden geïntegreerd en streven hierbij naar originaliteit en authenticiteit.
- 10** hun persoonlijke mening geven over diverse beeldende creaties uit verschillende culturen en belangstelling opbrengen voor beeldende creaties, zowel traditionele als nieuwe, met inbegrip van deze buiten hun eigen culturele leefwereld.
- 11** verwoorden dat hun visuele beleving beïnvloed wordt door stemming, voorkeur of vooroordeel.
- 12** de grote diversiteit van beeldcreaties aanwijzen en de doelgerichtheid en eventuele consumptiegerichtheid ervan verwoorden.
- 13** vertellen over het actuele gebeuren in de beeldende kunst in de ruime zin.
- 14** hun eigen beeldend werk naar inhoud en vorm toelichten.
- 15*** leren zich kritisch opstellen ten opzichte van eigen werk en dat van anderen en om kritische bedenkingen ten aanzien van hun creatieve uitingen te aanvaarden en te verwerken.
- 16*** leren diverse culturele informatiebronnen uit hun omgeving te raadplegen.
- 17*** leren bij het groepswork hun solidariteit tonen om de eigen inbreng af te stemmen op de kwaliteit van het geheel.
- 18*** leren zich expressief uiten.

** Met het oog op de controle door de inspectie werden de attitudes met een asterisk (*) aangeduid.*

A-STROOM – GESCHIEDENIS

De leerlingen:

- 5.** formuleren voor elk van de ontwikkelingsfasen van het gekozen referentiekader één fundamentele maatschappelijke probleemstelling.
- 13** geven voorbeelden van vergelijkbaar maatschappelijk gedrag in de geschiedenis, zoals bij migratie, sedentarialisatie, verstedelijking, staatsvorming, kolonisatie, expansie en onderwerping, ontvoogdingsstrijd, revolutie.
- 14** maken het onderscheid tussen lokaal, regionaal, nationaal, Europees, mondiaal en hebben kennis van de cultuur en geschiedenis van Vlaanderen.
- 16** vergelijken de bestudeerde samenlevingen met elkaar en met probleemstellingen van de hedendaagse samenleving.
- 23** aan de hand van een geleide opdracht het onderscheid tussen feit en mening toepassen op die informatie.
- 26*** leren belangstelling aan de dag leggen voor de problemen van een samenleving.

** Met het oog op de controle door de inspectie werden de attitudes met een asterisk (*) aangeduid.*

A-STROOM – NEDERLANDS

- 1** De leerlingen kunnen luisteren naar de volgende tekstsoorten (verwerkingsniveau: structureren):
 - een uiteenzetting door de leraar over een leerstofonderdeel in de klas;
- 2** De leerlingen kunnen luisteren naar de volgende tekstsoorten voor leeftijdgenoten (verwerkingsniveau: beoordelen):
 - uitspraken in een discussie;
- 4*** De leerlingen ontwikkelen binnen gepaste communicatiesituaties een bereidheid om:
 - te luisteren;
 - een ander te laten uitspreken;
 - een onbevooroordeelde luisterhouding aan te nemen;
 - te reflecteren over hun eigen luisterhouding;
 - het beluisterde te toetsen aan eigen kennis en inzichten.
- 5** De leerlingen kunnen de volgende tekstsoorten produceren (verwerkingsniveau: structureren):
 - mededelingen: de informatie die ze met betrekking tot een bepaald onderwerp, thema of opdracht hebben verzameld aan de leraar en klasgenoten aanbieden;
- 6** De leerlingen kunnen aan een gedachtewisseling in de klas deelnemen, daarin een standpunt onder woorden brengen en toelichten (verwerkingsniveau: beoordelen).
- 20** Bij het reflecteren op taalgebruik en taalsysteem tonen de leerlingen interesse in en respect voor de persoon van de ander, en voor de eigen en andermans cultuur.

**B-STROOM – MAATSCHAPPELIJKE VORMING/GESCHIEDENIS/
AARDRIJKSKUNDE****De leerlingen**

- 3** leren respectvol omgaan met verschillende groepen in onze multiculturele samenleving.
- 4** leren opkomen voor de eerbiediging van de rechten van de mens en het kind en de sociale rechtvaardigheid.
- 5** leren kritisch zijn tegenover zichzelf, de medeleerlingen en het maatschappelijk gebeuren
- 7** leren rekening houden met andere opvattingen en hoeden zich voor vooroordelen

De leerlingen kunnen

- 35** informatie verzamelen over een actuele gebeurtenis.
- 36** een actuele gebeurtenis situeren in tijd en ruimte.
- 37** hun eigen mening over een actuele gebeurtenis verduidelijken.

B-STROOM – NEDERLANDS**De leerlingen**

- 12** kunnen de informatie achterhalen in voor hen bestemde tekstsoorten zoals in informatieve radio- en tv-uitzendingen, instructies van leraren of medeleerlingen, telefoongesprek, mededelingen, informatieve teksten en dramatische vormen (verwerkingsniveau: beschrijven);
- 13** kunnen beoordelend luisteren naar interactie met leeftijdgenoten zoals, een discussie, een gesprek, een oproep en een dramatisering (verwerkingsniveau: beoordelen);
- 14** leven luisterconventies na.
- 15** kunnen het gepaste taalregister hanteren:
- in verschillende situaties zoals tegenover leerlingen, bekende volwassenen, in telefoongesprekken en in dramatische vormen;
 - op onderscheiden verwerkingsniveaus:
 - › beschrijvend zoals informatie verschaffen en vragen, verslag uitbrengen en informatie uitwisselen;
 - › beoordelend zoals kritisch reageren en passend argumenteren;
- 16** verwerven expressievaardigheid.

Ze kunnen:

- zich in een herkenbare situatie inleven en zich soepel en natuurlijk uitdrukken en bewegen;

- door middel van mimiek en gebaren bepaalde gevoelens uitdrukken;
 - de klas bekijken en toespreken in eigen woorden;
- 17** ontwikkelen in het kader van de in 15 en 16 opgesomde ontwikkelingsdoelen:
- spreekdurf, dit wil zeggen een positieve bereidheid om het woord te nemen;
 - een positieve houding ten overstaan van na te leven gespreksconventies;
 - respect voor de gesprekspartner;
 - voldoende weerbaarheid om voor de eigen mening op te komen.
- 28*** Bij het reflecteren op taalgebruik en taalsysteem tonen de leerlingen interesse in en respect voor de persoon van de ander, en voor de eigen en andermans cultuur.

4.4. Secundair onderwijs – tweede graad**ASO/KSO/TSO – NEDERLANDS**

- 7*** De leerlingen zijn binnen de gepaste communicatiesituaties bereid om:
- te luisteren;
 - een onbevooroordeelde luisterhouding aan te nemen; een ander te laten uitspreken;
 - te reflecteren op hun eigen luisterhouding;
 - het beluisterde te toetsen aan eigen kennis en inzichten.
 - Bij het reflecteren op verbale en non-verbale communicatie tonen de leerlingen interesse in en respect voor de persoon van de ander, en voor de eigen en andermans cultuur.
 - De leerlingen kunnen op structurerend niveau luisteren naar uiteenzettingen, probleemstellingen door een bekende volwassene m.b.t. een leerstofonderdeel bestemd voor bekende leeftijdgenoten.

ASO – HUMANE WETENSCHAPPEN**De leerlingen kunnen**

- 21.** de wederzijdse beïnvloeding van individu en samenleving in concrete situaties aanwijzen en verwoorden.
- 22.** vormen van solidariteit vergelijken.
- 23.** verhoudingen tussen individuele belangen, groepsbelangen en maatschappelijke belangen in voorbeelden herkennen.
- 26.** sociale en culturele invloeden op uitingen van gevoelens illustreren.
- 27.** beschrijven hoe kunstwerken waarden kunnen uitdrukken.
- 28.** verschillende waarderingen van kunst vergelijken.

BSO – PROJECT ALGEMENE VAKKEN**De leerlingen**

- 2** kunnen luisteren in interactie met anderen.
5 kunnen hun eigen mening en gevoelens uiten.
6 hanteren gepaste taal en omgangsvormen.

De leerlingen kunnen

- 17** onder begeleiding relevante en voor hen toegankelijke informatie in herkenbare concrete situaties vinden, selecteren en gebruiken.
19 onder begeleiding gebruik maken van informatie- en communicatietechnologie.
30 kunnen onder begeleiding aspecten van het dagelijks leven van mensen in een andere tijd of op een andere plaats met hun eigen leven vergelijken.
31 kunnen belangrijke wereldproblemen bondig omschrijven.

ASO/KSO/TSO – GESCHIEDENIS**De leerlingen kunnen**

- 18** enkele argumenten aanvoeren om hun eigen standpunt tegenover een historisch of actueel maatschappelijk probleem te verdedigen.

4.5. Secundair onderwijs – derde graad**ASO/KSO/TSO – GESCHIEDENIS****De leerlingen**

- 6** analyseren fundamentele conflicten en breuklijnen waarmee moderne samenlevingen worden geconfronteerd.
11 tonen aan dat ideologieën, mentaliteiten, waardenstelsels en wereldbeschouwingen invloed uitoefenen op samenlevingen, menselijke gedragingen en beeldvorming over het verleden.

De leerlingen

- 23*** zijn bereid om actuele spanningsvelden aan de historische ontwikkelingen te relateren
24* zijn bereid om actuele/historische spanningsvelden vanuit verschillende gezichtshoeken kritisch te bekijken, rekening houdend met mogelijke achterliggende waarden, normen en mentaliteiten.
25* zijn bereid ook hun ingenomen standpunten te confronteren met conflicterende

gegevens en die van daaruit te relativiseren.

26* durven vanuit een intellectueel eerlijke omgang met informatie te reageren op vormen van desinformatie.

28* erkennen de maatschappelijke dynamiek van de spanning tussen het blijvende en het veranderende.

ASO/KSO/TSO – NEDERLANDS

1. De leerlingen kunnen op structurerend niveau luisteren naar uiteenzettingen en probleemstellingen door een bekende volwassene m.b.t. een leerstofonderdeel bestemd voor bekende leeftijdgenoten en ze kunnen die schriftelijk weergeven (cf. schrijven).

6* De leerlingen zijn bereid om:

- te luisteren;
- een onbevooroordeelde luisterhouding aan te nemen; een ander te laten uitspreken;
- te reflecteren over hun eigen luisterhouding;
- het beluisterde te toetsen aan eigen kennis en inzichten.

11 De leerlingen zijn binnen de gepaste communicatiesituaties bereid om:

- te spreken;
- algemeen Nederlands te spreken;
- een kritische houding aan te nemen tegenover hun eigen spreek- en gespreksgedrag.

ASO – HUMANE WETENSCHAPPEN**De leerlingen kunnen**

- 7.** soorten massacommunicatie beschrijven, hun functies toelichten en vanuit verschillende standpunten beoordelen;
9 uitleggen hoe persoonlijke identiteit en groepsidentiteit tot stand komen en veranderen;
10 aantonen dat de perceptie van persoonlijke identiteit en groepsidentiteit afhankelijk is van een aantal factoren en het persoonlijk en groepsgedrag beïnvloedt;
11 opvattingen over de mens en over de gelijkwaardigheid van mensen in historisch en cultureel perspectief plaatsen en deze opvattingen met actuele wereldbeelden verbinden;
12 met voorbeelden toelichten hoe culturele identiteit ontstaat en evolueert.
13 de sociale stratificatie en de evolutie ervan beschrijven en gevolgen ervan toelichten in termen van sociale mobiliteit, gelijke kansen, breuklijnen in de samenleving, actieve participatie en machtsstructuren;

- 18** de rol en de maatschappelijke betekenis van artistieke uitingen voor de samenleving illustreren en analyseren;
19 artistieke uitingen vanuit kunstkritische, historische en culturele invalshoek analyseren
24. waarden herkennen in eigen opvattingen en in die van anderen en hiertegenover een genuanceerd standpunt innemen.

BSO – PROJECT ALGEMENE VAKKEN

De leerlingen kunnen

- 1** uit mondelinge en schriftelijke informatie de essentie halen.
- 2** over die informatie reflecteren en ze evalueren.
- 3** ingewonnen informatie mondeling gebruiken.
- 4** mondeling argumenteren.
- 5** eenvoudige informatie schriftelijk formuleren.
- 6** zich mondeling duidelijk uiten.
- 16** bij groepsopdrachten:
 - overleggen en actief deelnemen
 - in teamverband instructies uitvoeren
 - reflecteren en bijsturen

De leerlingen

- 17** zien in op grond van de actualiteit en eigen ervaringen:
 - dat er een verband bestaat tussen verleden, heden en toekomst
 - dat er culturele verschillen zijn in het dagelijks leven van mensen
- 19** kunnen belangrijke wereldproblemen herkennen en bespreken.

